

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk Maanedsskrift

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved Cl. Eskildsen og H. Lausten-Thomsen.

INDHOLD:

CL. ESKILDSSEN:

1. Den gamle Vej.
2. Stenen ved Sød.
3. Danmarks ældste Præstegaard.
4. De ældste Præster i Ubjerg Sogn.
5. En gammel Slægtsgaard.
6. Stednavne i Ubjerg Sogn.
7. Hvad gamle Fornavne fortæller.
8. Slægtsnavne i Ubjerg Sogn.
9. Oplysninger om Ubjerg Sogn.

Sønderjyllands Kreditforening

Telf. 398 Haderslev Telf. 399

Aktieselskabet

Københavns Tarm Kompagni

Frederiksholms Kanal 26, København K.
Central 5595. Telegradr. Danskslagt.

C. M. Hess' Fabrikker A/S., Vejle VEJLE STØBEGODS

Forhandlere overalt!

Højskolehjemmets Hotel

Banepladsen - SVENDBORG - Telf. 753

Absolut Byens bedste Hotel og Madsted
Man føler sig hjemme her.

Københavns Havn

Nordens største Havn

Spare og Laanekassen for Frøs og Kalvslund Herreder.

Kontortid 9-12 & 2-5.

RØDDING.

Køb dansk Arbejde!

Banken for Brørup og Omegn.

Aktieselskab.

Kontortid 10-12 & 2-4.

BRØRUP.

Overfarten Middelfart-Snoghøj

Korteste og bekvemmeste Overfart over Lillebælt.
Tilkørselsforhold ideelle. Moderne Færger

Fra Middelfart: 1, 2, -- 4, 5, 6, 7, 7,30, 8, 8,30, 9, 9,30, 10, 10,30, 11, 11,30, 12, 12,30, 13, 13,30, 14, 14,30, 15, 15,30, 16, 16,30, 17, 17,30, 18, 18,30, 19, 19,30, 20, 20,30, 21, 21,30, 22, 22,30, 23, 24.

Fra Snoghøj: 0,15, 1,15, 2,15, 4,30, 5,30, 6, 0, 7,30, 8, 8,30, 9, 9,30, 10, 10,30, 11, 11,30, 12, 12,30, 13, 13,30, 14, 14,30, 15, 15,30, 16, 16,30, 17, 17,30, 18, 18,30, 19, 19,30, 20, 20,30, 21, 21,30, 22, 22,30, 23, 23,30

VOJENS ANDELS-SVINESLAGTERIS UDSALG

HADERSLEV VOJENS RØDEKRO VAMDRUP TOFTLUND
Telef. 27. Telef. 9. Telef. 28. Telef. 32. Telef. 9.

AARHUS PRIVATBANK

Hovedkontoret,
Aarhus.

Kjøbenhavn,
Nygade 1.

Udfører almindelige Bankforretninger.

Reserver 17 Millioner.

TUXHAM RAAOLIEMOTORER

ER DE BEDSTE

TUXHAM A/S MASKINFABRIK KØBENHAVN - VALBY

Forlang

Mogensen & Dessau's

Vaskestoffer, Hvidevarer,
Sengeartikler, Floneller
hos deres Manufakturhandler.

Garanteret
sol- og vaskeægte Farver.

Bemærk
det plomberede Garantimærke.

Vælg det bedste —
det gør vi.

Hotel Skandinavien

AARHUS

Telefon: Aarhus 1 og 2
Statstelefon 1

1. Klasses jydsk Hotel

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9 1/2 - 2 og 4 5

HORSENS

Spare- & Laanekassen
for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856

Reservefond ca. 1 1/2 Million

DANSK ANDELS
LIVSFORSIKRINGSSKAB
KOLDINGHUS

Jernbanegade 41 Kolding
Afdeling for Opsparingsuhre.

Sparekassen for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:
9 12, 2-4. Lørdag 9-1.
HADERSLEV

Ernst Petersen

Architekt
KOLDING

Alfred Benzon

København

C. 194

Sdr. Boulevard 7.

D. R. S.

Sønderjydsk Maanedsskrift

Tønder

Postgiro Nr. 9816.

Abonnementspris fjerdingaarlig ved Posten Kr. 1,65, – i Boghandelen eller frit tilsendt fra Seminarielærer Eskildsen i Tønder Kr. 1,50.

Historisk Samfund for Sønderjylland

holder

Aarsmøde

Søndag den 27. Maj i Uge Forsamlingshus.

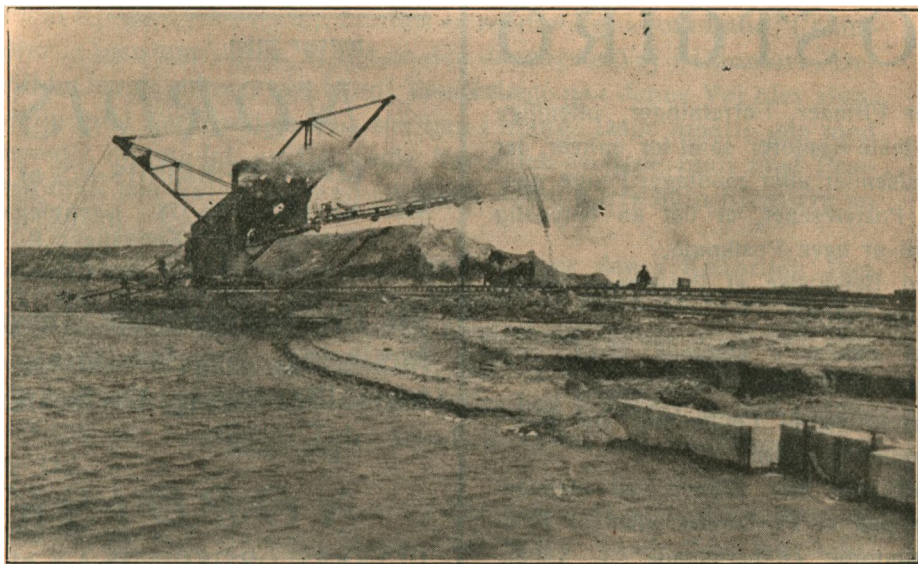
Udflugt til Urnehoved.

J. STÜRUP & V. PROSCH-JENSEN

INGENIØRER & ENTREPRENØRER

Telf. Palæ 4239, Ordrep 2304 VESTERPORT 256 - KØBENHAVN

Telf. Højer 64, Ribe 65

DIGEBYGNING PAA RØMØ

JORD . JERNBETON - HAVNEBYGNING - FUNDERING

FYENS STIFTS SPAREKASSE

FISKETORVET NR. 8—10, ODENSE.

Telefon Nr. 1040. Postkonto Nr. 40040.

Indskudskapital 131 Millioner Kroner.

Reserver 12 Millioner Kroner.

Aaben hver Søgnedag Kl. 9¹/₂—12¹/₂ og 2—4.

Rente af Indskud beregnes fra Dag til Dag. Indskud modtages til Udbetaling ved Check.

Rente af Indskud paa 3 Mdrs. Opsigelse 3¹/₂ pCt. p. a.

Rente af Indskud paa Sparemærkeafdelingen 3¹/₂ pCt. p. a.

Rente af Indskud paa almindelige Vilkaar 3 pCt. p. a.

Sparekassebøger udleveres gratis.

Boxer udlejes for 5-10-20-30 og 40 Kr.

FYENS DISCONTO KASSE

ODENSE

(BANK AKTIESELSKAB)

TELF. NR. 80
STATS TELF. NR. 44

Aktiekapital: Kr. 9.000.000

Reservefond: Kr. 8.100.000

DANMARKS ÆLDSTE PRIVATE BANK

ETABLERET 1846

HAANDVÆRKERBANKEN I KJØBENHAVN

Hovedkontor: Amagertorv 24.

Aktieselskab - Stiftet 1867

Telefon Central 8135

Afdelinger: Amagerbrogade 52. Tlf. Central 13618. — Nørrebrogade 17. Tlf. Central 4894.

Strandvejen 1. Tlf. Central 1343. — Frederikssundsvej 145. Tlf. Bella 70. — Vesterbro-

gade 63. Tlf. Central 2101. — Triangeln 3. Tlf. Central 9040

Alle Bankforretninger udføres.

Boxer udlejes fra 5—40 Kr. aarlig.

POSTGIRO

For Firmaer, Forretninger, offentlige og private Kontorer samt for enhver, der ofte afsender eller modtager Penge gennem Postvæsenet, er det en betydelig Fordel at have Postkonto.

Ved Benyttelse af Postgiroen spares *Tid og Penge*.

Det gælder i stigende Grad, som Antallet af Kontohavere forøges.

Overføring af Pengebeløb fra Konto til Konto er *gratis*.

Postkonto kan aabnes ved Henvendelse paa et Postkontor eller til Postgirokontoet, Holbergsgade 23, København K. (Tlf. 4460 og Staten 670).

Sin Livsforsikring

tegner man i

NORDISK

LIVSFORSIKRINGS-A/S af 1897

Store Kongensgade 128 - Grønningen 17
Telefon 2860 - København K.

Selskabet er Statsanerkendt og Statskontrolleret

Sin Ulykkesforsikring, Ansvarsforsikring, Sygeforsikring, Automobilforsikring, Lovforsikring

tegner man i

NORDISK

ULYKKESFORSIKRINGS-A/S af 1898

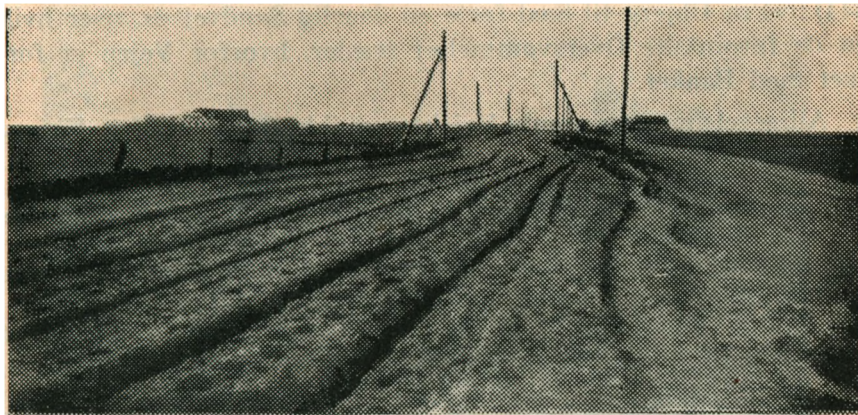
Store Kongensgade 128 - Grønningen 17
Telefon 2860 - København K.

1. Maj 1934.

DEN GAMLE VEJ

AF CL. ESKILDSEN.

Billedet viser en stærkt befærdet, offentlig Vej Anno 1934, den eneste Forbindelse mellem den ret betydelige Landsby Sød og Kirkebyen Ubjerg. Her skal Mælkevogn og Slagterbil færdes, den benyttes af Kirkegængerne, her har gennem de mange Aarhundreder Ligtog efter Ligtog sneget sig frem. Hvem troede, at der endnu fandtes en saadan Vej i vort Land! Chaufførerne paastaar ogsaa, at det er den daarligste Vej i Danmark. Det er ikke længe siden, at en kendt Tønderlæge paa denne Vej blev slyngt op mod Karosseriets Tag, saa han i mange Dage maatte gaa med Hovedet indbundet, og for nogle Aar siden væltede man med Præsten midt paa Vejen, da man en mørk Aften kørte ham hjem fra en Barnedaab i Sød.

Hvad denne Vej savner i Kvalitet, ejer den i Kvantitet. Paa det Sted, lidt Vest for Sød, hvor Billedet er taget, er Vejen 24 Meter bred, maalt fra Grøftkant til Grøftkant. Nogle Steder er den meget bredere. Rigeligt Halvdelen dannes af den højere, sandede Vintervej, den nordre Halvdel (til højre paa Billedet) er den »grønne Vej«, der i tidligere Tider kunde benyttes om Sommeren i en tør Tid.

Det er ikke længere end o. 10 Aar siden, at hele Vejen paa enkelte Steder ved Vintertid kunde staa under Vand. Saa laa Sød,

Ubjerg og de enkelte Husværfter i Bremsbøl som Øer i det store Indvandshav. Gamle Folk ved at fortælle, at Lig fra Bremsbøl maatte færges til Ubjerg i en Baad. For at de vejfarende ikke skulde komme i Livsfare, har man endog haft Baaker rejst langs med Vejen, sandsynligvis Halmviske eller Risbundter paa lange Stænger. Det ser man af den Beskrivelse, som Topografen J. A. Petersen giver i sin Bog »Wanderungen durch Nordfriesland« (2. Oplag 1844): »Fra Ubjerg til Sæd førte en daarlig Sandvej os, over hvilken de føromtalte Oversvømmelser træder, hvorfor Vejen er forsynet med Baaker.«

Alligevel har den gamle Vej krævet ikke saa faa Ofre. Ubjerg Sogns Kirkebog fortæller:

1677, 8. Januar: Kirstin Lorentzen, 61 Aar gammel, gik i skrækkeligt Snevejr vild mellem Sæd og Ubjerg og fandtes død paa Sæd Mark.

1678, 4. Januar: Lorentz »Fussknecht« fra Tønder red om Natten vild mellem Sæd og Ubjerg og frøs ihjel i skrækkeligt Mørke og Storm.

1877, 15. Maj: Grisehandler Peder Pedersen fra Avntoft væltede med Vognen paa Vejen mellem Sæd og Ubjerg og druknede i Grøften.

At Hovedlandevejen fra Tønder til Husum i tidligere Tider heller ikke var god, viser følgende Optegnelse i Kirkebogen:

1800, 8. December væltede Fru Margaretha Jansen fra Husum paa Tilbage-
rejsen fra Ballum til Husum med Vognen i Sæd. Døde af Kvæstelserne
og begravedes paa Ubjerg Kirkegaard.

Naar man læser om disse Færdselsofre i en Tid, der hverken kendte Baner eller Biler, undrer man sig ikke over, at vore Bedsteforældre slog op i Salmebogen og læste særlige Bønnesalmer, inden de begav sig ud paa Rejser.

— — —

Nu er den gamle Vejs Saga snart ude. Paa det Sted, hvor ovenstaaende Billede er taget, er man for Tiden ved at anlægge en ny, fast Vej. Men forinden har »Sdj. Maanedsskr.« ladet tage et Billede af den gamle Vej, der nu forsvinder. Det kan vise, hvorledes alle Veje har set ud i gamle Dage.

STENEN VED SÆD.

DANMARKS ENESTE SKAMSTØTTE PAA OPRINDELIG PLADS
AF C. L. ESKILDSEN.

Stenen ved Sæd 1929.

Ved alfar Vej, i den sydlige Udkant af Sæd By, staar en ældgammel Sten, rejst ved Hertugdømmets gamle vestlige Hovedlandevej Tønder—Husum. Stenen er medtaget, Indskriften er udslettet, Græs og Jord er naaet højere og højere op ad den, særlig efter at den nye, lige Landevej for 70 Aar siden skar den Vejkrumning af, ved hvilken det gamle Minde var rejst.

Slægt efter Slægt har fortalt Efterkommerne, hvorfor man engang har rejst denne Sten. Men Historien gled mere og mere ud i Sagnets fine Spind. Naar de blaa Grænsegendarmer, der 1920 kom til Byen, standsede ved det mærkelige Minde og spurgte Byens Folk, hvad det skulde betyde, fik de i heldigste Tilfælde som Svar et Skuldertræk og Ordene: »Sagnet fortæller saadan; men et andet Sagn siger saadan — —«.

Lad os først se, h v a d S a g n e t v e d.

Den ældste trykte Beretning, vi kender, er givet af Topografen J. A. Petersen, der omkring 1840 vandrede gennem alle frisiske Egne og skrev meget interessant om hvert Sogn i »Wanderungen durch die Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg, 3.

Section: Nordfriesland«. Efter andet Oplag, Altona 1844, gengives her, hvad Petersen fortæller:

»I den sydlige Udkant af Byen (Sæd), ved Vejkanten, staar en Skamsten, hvis næsten ulæselige Indskrift siger, at Karen Christensen, som havde myrdet sine fire Børn, af Bøddelkarlen er blevet slæbt hen til den derved betegnede Plads og er blevet nedgravet der. Man fortæller, at den ulykkelige Barnemorderske er kommet fra Sønder Løgum til Sæd med sine i Utugt avlede Børn, og at hun med disse er flakket omkring fra Hus til Hus, forgæves tiggende om Brød i denne By, og at hun derpaa, — ak! — uden at finde en aaben Haand for sin Nød, er vendt tilbage til det Sted, hvor man nu træffer Stenen, naar man gaar fra Sæd til Sønder Løgum, og at hun paa dette Sted, sandsynligvis bragt til vild Fortvivelse og Raseri ved lykkeligere Menneskers LigeGYldighed og Foragt, ved Børnenes rasende Hunger og Jamren, uhyggeligt fornægtende den menneskelige Natur, har givet dem, hun ikke kunde give Føde, den smertestillende Død, og saa har myrdet sig selv (?). — Heldigere end Politiets Advarselstavler mod Tiggeri og Vagabonderen vilde det virke, om man i Lighed med denne anbragte Mindesten, der godt læselig i Korthed med Advarsel og Formaning, i indtrængende Ord, maaske ledsaget af passende Tankesprog, gav Meddelelser om ædle eller onde Gerninger og Handlinger, der livligt kunde fremtræde for Sjælen og i højere Grad kunde vække Deltagelse, og det vilde tjene Formaalet, om man ogsaa kunde vise hen til deres nærmeste Aarsag og Følger. — I »Jugendfreund« og andre Steder fandt vi en Fortælling, efter hvilken en ved Sæd staaende flad Sten med forvitret Indskrift skulde være et Mindesmærke om, at en Knipplingskræmmer fra Tønder ved sin Hjemkomst fra en Forretningsrejse for omtrent et Aarhundrede siden der skulde være blevet myrdet, at en Mand af samme Erhverv og fra samme By, der var hans Ledsager, men som efter Tilskyndelse af den første, der følte sig meget træt, forlod ham mellem Sønder Løgum og Tønder, for at gaa forud for ham til Tønder, uskyldigt var blevet henrettet som hans Morder efter Tilstaaelse under Tortur, men at man to Aar senere havde opdaget den rette Gerningsmand i en Daglejers Person, der i en Samtale lod falde mistænkelige Ord o. s. v. Sandsynligvis henvises der fejlagtigt til den Sten, der er rejst over Karen Christensens Ben, maaske ogsaa til en anden Sten, der nu ikke mere staar paa sin Plads.«

Som det ses af det foregaaende, er det for J. A. Petersen en **K e n d s g e r n i n g**, at Stenen er rejst til Minde om Karen Christensens Ugerning, medens de nærmere Omstændigheder ved denne har antaget Sagnets udflydende Form. Af det sidste Stykke ses, at der allerede dengang har dannet sig et Sagn, hvorefter Stenen var sat til Oprensning for en uskyldig henrettet Mand. Spørgsmaalet: **S k a m s t ø t t e** eller **S o n e m i n d e s m æ r k e**? har allerede dengang optaget Sindene.

Den næste Beretning om Stenen ved Sæd finder vi i Müllenhoffs berømte Samling »Sagen, Märchen und Lieder der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg«, Kiel 1845. Meddelt af Toldforvalter Tamsen, Tønder, lyder Sagnet saaledes:

»I Sæd boede engang to Brødre. Den ene var rig, den anden fattig. Den rige var barnløs, men den fattige var velsignet med syv Børn, og ofte vidste han ikke, hvorfra han skulde faa Brød til dem. En Dag kom Moderen med Børnene til den rige Farbrors Dør og bad om Brød. Men Konen, som just var alene hjemme, var en haardhjertet Kvinde, gav Mund og sagde: »Skam dig at komme her trækkende som en So med sine Grise! Du faar ikke noget af mig«. Fortvivlet gik Moderen bort med sin Flok.

Da den rige Mand om Aftenen kom hjem og vilde skære sig et Stykke Brød, da strømmede der Blod ud under Kniven, og Brødet var blevet til Sten. Forfærdet sagde han til sin Kone: »Dette Tegn betyder noget; der maa i Dag være sket noget ondt i vort Hus!« — »Det kender jeg ikke noget til«, svarede Konen, »her var blot min Svigerinde med sine syv, og dem har jeg afvist«. — »Det maa have været en Synd, du har gjort«, sagde Manden og ilede til sin Broders Hus.

I Stuen fandt han ingen, men da han kom op paa Loftet, da hang der under Taget syv Lig, Moderen og seks af Børnene. Kun den ældste Søn var undflyet og var saaledes undsluppet det, Moderen havde gjort ved de andre Børn.

Man kunde ikke give dem en ærlig Begravelse, da de paa denne Maade var kommet ud af Verden. Derfor gravede man alle syv Lig ned lige uden for Byen ved Landevejen. Men til evigt Minde lagde man en Sten paa Graven, som man endnu viser i Dag. Stenens Indskrift er imidlertid helt forvitret.«

Denne gode Opskrift af et Folkesagn viser paa typisk Maade, hvorledes Almuens Fantasi arbejder med et historisk Stof og efterhaanden iklæder det Sagnets Form: De fire Børn bliver til syv, den ensomme Kvinde i hedensk Jord faar Selskab af sine seks Børn, hendes Gerning motiveres, en haardhjertet Kvinde kommer med ind i Handlingen, Gud viser sin Vrede ved et typisk Mirakel.

Da jeg o. 60 Aar senere blev Lærer i Sæd, mødte jeg Sagnet i omtrent den sidste Form. Den fattige Kone boede i Sønner Løgum, opsøgte den rige Broder i Sæd, dræbte Børnene og sig selv ved Vekanten. Navnet blev opgivet mig som Karen Hansdatter, og jeg mente endnu at kunne læse Navnets Begyndelsesbogstaver CA. . . paa Stenen. Gamle Folk fortalte, at Drengene gennem mange Slægtled havde benyttet Stenen som Skive ved Stenkastning, og at Indskriften paa denne Maade var blevet udslettet.

Ved Siden af forfægtedes dog ogsaa den anden Teori om Stenen som et Sonemindesmærke. Rentier Lorenz Holm Andersen, barnefødt i Sognet, holdt paa, at man ikke vilde have rejst en Sten over en Barnemorderske, og at den i »Jugendfreund« meddelte Historie var rigtig. Lorenz Holm, som han kaldtes, skrev forskellige Skuespil, bygget over hjemlige Sagn, bl. a. »Die treue Ose von Sylt«, »Der Sorgenacker« og »Dyrhus«. Han behandlede ogsaa Sagnet fra

Sæd i et Skuespil »Der Stein vor Seth«, der endog naaede at blive opført paa Flensborg Stadttheater.

En tredje Mulighed for Oprindelsen til Stenen blev fremdraget af Historikeren Ludvig A n d r e s e n fra Tønder, nu Lærer og Dr. hon. causa i Kiel. Han minder om et Drama, der den 8. Juli 1554 udspejlede paa Landevejen mellem Sønder Løgum og Sæd. Raadmand Anders Momsen fra Tønder af den mægtige Slægt Andersen eller Ambders, som en Gren af den senere kaldte sig, kom nævnte Aften i en Kro i Sønder Løgum i Strid med Herremanden Erik Emmiksen fra Tyrstrupgaard af den kendte Emmiksen-Slægt. Erik Emmiksen havde Aaret i Forvejen arvet 19 Gaarde i Slogs Herred efter Fru Beke Holk paa Store Tønde. Han var en vild Krabat, og Anders Momsen foretrak at forlade Kroen. Men Erik Emmiksen indhentede ham mellem Sønder Løgum og Sæd og trængte ind paa ham med draget Sværd. I Nødværge dræbte Raadmanden den stridbare Herremand og maatte derfor rømme ud af Landet. Stenen kunde saa efter Andresens Teori være sat af Slægten Andersen til Bod eller af den dræbte Herremands Frænder til hans Minde.

Ved A r k i v s t u d i e r er det i de sidste 10 Aar lykkedes at faa den sørgelige Tildragelse, der gav Anledning til Stenens Rejsning, fuldt opklaret i alle Enkeltheder. Ovennævnte Dr. Ludw. Andresen har i Arkivet i Kiel fundet Dokumenter vedrørende denne Sag, Ubjerg Sogns Kirkebøger giver yderligere Oplysninger. Tilsammenlagt faar vi et godt Tidsbillede af sociale og Retsforhold for 220 Aar siden, og da Dokumenterne ikke har været offentliggjort før, skal de her indføres i Sammenhængen, oversat efter en Afskrift, jeg har taget, og suppleret med Oplysninger, hentede fra Kirkebogen. (Akterne i Statsarkivet i Kiel bærer Betegnelsen C. VI. Afd. 161, Nr. 454).

II.

Vi skriver 1712.

Den store nordiske Krig har bragt Dyrtid, Pest og øget Skatte-tryk. Værst er det gaaet ud over de Amter, der staar under det hensygnende gottorpske Styre, deriblandt Tønder Amt. Den samvittighedsløse Baron Gørtz og hans Venner i det gottorpske Raad plyndrer Landet ved gamle og ny opfundne Skatter, sælger Embeder, bøjer Retten. Den haarde Tid vender den tunge Ende nedad; Smaa-folk lider stor Nød.

Flere gamle Beretninger er enige om, at Smaafolkene i Landsbyen Sæd ved Tønder var særlig haardt stedte. »Pestilens og Dyr-tid gør gode og fromme Mennesker; men Krig og ondt Styre ødelægger alt, hvad der findes af timeligt og evigt godt«, siger den gamle Luther. De gode Sædninger havde i fuldt Maal faaet alle disse Landsens Ulykker at føle. 1602—04 havde Pesten dræbt 125 Mennesker i Byen, over Halvdelen af Befolkningen; i Stormfloden den 1. December 1615 var der druknet 11 Personer og meget Kvæg. Wallensteins Tropper, Svenskerne og Polakkerne havde bragt Armod og Nød over hele Landet; i den sidste Tid havde det gottorpske »onde Styre« plyndret Landet. Den tidlige Udskiftning i Vestslesvig øgede Elendigheden. Bønderne havde allerede o. 1680 begyndt at udskifte Jorderne, og Kaadnerne blev derved efterhaanden berøvet den Jord, de hidtil havde haft Brugsretten over. De sank ned i Arbejderbefolkningens Klasse, der allerede i Forvejen var unormalt stor.

Tirsdag den 19. April 1712 gaar det som en Løbeild fra Hus til Hus, at der i et af Byens fattigste Hjem er hændt noget forfærdeligt. Chresten Klampes Hustru Karen Chrestens har givet sig selv og sine fire Børn Rottegift! De tre ældste var allerede døde, da man opdagede Udaaden, Moderen og den lille Pige ligger hen i en ynkelig Forfatning.

Der gaar Bud til Amtshuset i Tønder, og Amtsforvalter Gottfried Bleul træffer straks de nødvendige Anordninger:

» — — (Begyndelsen mangler) — — — som lige kommer fra Sæd, beretter, at den Kone i Sæd, som har forgivet sine Børn og ogsaa selv har taget Gift, og omendskønt hun har givet Giften fra sig igen dog endnu er saa svag, at hun for Tiden hverken kan taale Transporten eller Fængslet, saa skal Herredsfogeden gøre Anstalter til, at Indvaanerne stiller Vagt ved Ligene i Boligen og holder Opsyn med, at de ikke kan bortkomme. Desuden har Herredsfogeden selv foruden Retsskriveren og Sandemændene at tage hendes Udsagn til Protokol og at bringe denne ved Bud til det herværende Amtshus, ogsaa at give Fysikus Meddelelse om, at han skal være til Stede, ligeledes at agte paa, om der skal rejses Anklage mod hendes Mands Søster, fordi hun har givet hende Giften.

Og da Ligene ikke kan staa længe over Jorden, og der, som det fremføres, paa Grund af Folkenes Armod ikke forefindes Midler til Begravelsen, saa har han at træffe Anstalter til, at de nødvendige Omkostninger lægges ud af Sognefogden, og at Ligene Dagen efter Sektionen jordfæstes.

Tønder, den 19. April 1712.

Bleul.*

Saa gaar der altsaa Bud til Herredsfoged Friedrich Bøttger, til Retsskriver Daniel Witt, til de to Sandemænd, Gaardejerne

Lorens Andersen i Bremsbøl og Andres Andersen Holm i Sæd, og Retskommissionen stævner til det lille Ulykkeshus i Sæd, hvor hele Byens Befolkning er stimlet sammen udenfor. Kommissionen ledsages af Fysikus Dr. Johann Andreas Gormann, en Saker, der kort Tid i Forvejen er kommet til Tønder fra Hamborg, efter at Amtets og Byens Myndigheder i længere Tid havde gjort sig Umage for at finde »et lærd og dygtigt Subjekt« til Fysikusembedet ¹⁾. Men en studeret Læge behandlede dengang kun indre Sygdomme og gav sig ikke af med Kirurgi. Dette halvt urene Arbejde, der tidligere endog var blevet overladt til Bøddelen og Rakkerkarlene, tilkom Barberen. Endnu 1665 udvirkede Barbererne Hinrich Lorentzen og Peter Jürgensen i Tønder et hertugeligt Forbud imod, at Skarpretteren, Hans Gottfriedsen, gav sig af med at behandle Saar og andre Legemsbeskadigelser, da kun de nævnte Mestre havde Kirurgi- og Barberfrihed i Byen ²⁾. Her i Sæd skulde der foretages Obduktioner, og derfor maatte Kommissionen altsaa suppleres med en sjette Mand, Barberen fra Tønder.

Da de seks Mand kommer ind i Huset, finder de endnu den stakkels Kone i en saa aandsfrisk Tilstand, at hun kan afhøres. Protokollen faar følgende Ordlyd:

»Actum Sæd, den 19. April 1712.

Paa Hr. Amtsforvalter Bleuls Befaling om at forhøre *Carren Christens* i Sæd, fordi hun saavel selv har taget Gift som og har forgivet sine tre Børn, saa er i skyldig Lydighed dette Forhør foretaget i Nærværelse af de tvende Sandemænd Lorentz Andersen i Bremsbøl og Andres Andersen Holm, Sognefoged i Sæd.

Carren Christens udsiger, at hendes Broder Peter Augsen i Søndags vilde have, at hendes Mand skulde medbringe $\frac{1}{4}$ Pd. Tobak til ham i Tønder, og at han til den Ende havde givet hende $1\frac{1}{2}$ Skilling. Da Tobakken ikke blev købt, har hun om Mandagen givet sin Mands Søster Merret Clampes eller Peters de $1\frac{1}{2}$ Skilling og forlangt, at hun i Tønder skulde købe Rottekrudt for dem, som hendes Broder vilde bruge. Da denne Merrit Peters er kommet fra Tønder med dette Rottekrudt, har hun laaset det inde i sin Kiste. Derpaa har Deponenten (Karen Christens) spurgt Merrit Peters, om hun havde medbragt det ønskede Rottekrudt, og da hun svarede ja, har hun bedt hende om at udlevere det; men hvis hun ikke vilde dette, da kunde hun give det til Broderdatteren, en Pige paa omtrent $9\frac{1}{2}$ Aar, som var til Stede. Da dette derpaa skete, og Pigen var gaaet ud af Huset, fulgte »deponenten« efter og sagde, at Pigens Fader ikke havde bestilt Rottekrudtet; hun skulde bare give hende det. Dette skete ogsaa. Derpaa kogte hun

1) Ludw. Andresen i »Deutsche Heimat« 1921.

2) Ludwig Andresen smst.

en Plankspotte*) Boghvedegrød, rørte Rottekruddet ud deri, tog først selv en Skefuld og gav derefter Børnene deraf, den ældste tre Skefulde, den anden to, den tredje, som ligeledes er død, 2 $\frac{1}{2}$ Skefulde; den mindste, som er en Datter, vilde intet tage af hende, men har selv spist deraf. Resten har hun hældt i en Skaal og spist op. Derefter gik en Tid paa to Timer, inden Børnene mærkede noget, saa blev de syge og døde efter en Tids Forløb. Hun selv befandt sig vel i omtrent tre Timer, efter at hun havde spist Rottekruddet, men efter denne Tid daarlig. — — — (Slutningen mangler) — — —

Udaaden var opklaret i alle Enkeltheder. Svigerinden *M e r r e t*, Peter Klampes Hustru, havde trukket Hovedet ud af Snaren: Hun havde ikke givet den stakkels Kone Giften; hun havde endog laaset den inde i sin Kiste fra Mandag til Tirsdag og havde nægtet at udlevere den direkte til Karen. Hvorfor det? Hun maa have anet Uraad: Karen Christens har allerede i længere Tid lidt af *T u n g s i n d*.

Derfor synes *S o g n e p r æ s t e n* ogsaa, at det er Synd, naar det følelsesløse Retsmaskineri vil behandle hende som en ryggesløs Morderske. Han tager Affære, gør sig endog den Ulejlighed at opsøge Nabopræsten i Hostrup, og de to Præster møder med følgende Erklæring i Sagen:

»Carren Christens her fra Sæd, som ellers, saa vidt vi undertegnede ved, har tilbragt sit Liv kristeligt og vel, har været stærkt forfalden til Melankoli, saa at hun for en rum Tid siden stak i denne Opinion: Hun var forstødt af Gud, det udgydte Jesu Blod kunde ikke give hendes arme Sjæl Trøst etc. Omendskønt jeg i Embeds Medfør forskellige Gange opsøgte hende og gjorde mig stor Umage for at oprejse hende med allehaande dictis paracleticis, saa har dog al anvendt Møje frugtet saa lidt, at Melankolien hos hende skred saa vidt frem, at der her i Menigheden blev bedt for dens naadige Helbredelse. Omsider har den listige Satan drevet det saa vidt med den stakkels Kone, at hun for nylig har udført en Handling, som er saa kendt, at jeg i min Forfærdelse ikke her vil fortælle den. Da jeg som Følge heraf ligeledes vilde observere mit Embede, er notabelt, at hun, da jeg næst Gud vilde bringe hende til at erkende sin Synd, gladeligt svarede, at hun havde i dette Tilfælde slet ikke fornærmet den Allerhøjeste, og da jeg foreholdt hende, hvorledes hun kunde sige saadan mod bedre Vidende, regererede hun: »Jo, det kan jeg rigtignok; thi min Moder har været meget forvirret i sit Hovede, og jeg føler desværre det samme. Nu kunde dette malum let være arveligt, saa det kunde gaa videre til mine Børn. Jeg har altsaa gjort vel mod dem, at jeg paa denne Maade i Tide frelste dem for denne Elendighed.«

At alt dette er den rene Sandhed, dette bevidner

Ubjerg, den 20. April 1712.

Christ. Wegner P. L.

---

*) Planke er et Maal for flydende Varer = 1 Pægl (1 $\frac{1}{2}$ Krus). Pottemaal kaldes Planke i Tatersprog. (Fejlbergs Ordbog).

At der i denne Vinter en Tid lang her i Sognet er gjort Forbøn for Chresten Petersens Hustru i Sæd, der blev plaget af tungsindige Tanker, attesteres herved.

Hostrup, den 20. April 1712.

Joh. Christ. Fabricius.«

Vi kan tænke os, hvorledes den gode Pastor Wegner om Natten mellem Tirsdagen og Onsdagen flere Gange har vendt sig paa sit Leje og ikke har kunnet faa den stakkels Karen Christens ud af sine Tanker, hvorledes han straks om Morgenen har sat sig hen og skrevet sin Erklæring, hvorledes han derpaa har faaet attesteret af sin Kollega, at Karen Christens saa aabenbart var sindssyg, at der endog i Nabosognet offentligt blev gjort Forbøn for hende fra Prædikestolen. For hendes egen og Familiens Skyld burde der skaffes hende en kristelig Begravelse!

Men de to gode Mænds Anstrengelser var forgæves. Retten kendte ingen Barmhertighed i denne Tid, og i Tønder sad Ortodoksiens strenge Mand, Samuel Reimarus fra Pommern, der ogsaa ved andre Lejligheder havde vist sit haarde Sind. Fra Amtet indsendes følgende Beretning til Hertugen:

»Højærværdigste Durchlaughtigste Biskop og Hertug,
naadigste Fyrste og Herre!

Deres Højfyrstl. Durchl. maa jeg i dybeste respect underdanigst referere, hvorledes der i Gaar, Tirsdag, af Herredsfogden for Tønder Herred blev meldt, at der i Sæd, en By i dette Herred, er forefalden den gruelige Tildragelse, at en fattig Kone ikke alene selv har taget Gift, men ogsaa har givet sine Børn, hvoraf det ældste er omtrent 10 Aar gammel, Gift. Da de tre ældste Børn allerede var døde, men Konen og det yngste endnu levede, har jeg straks anordnet, at Konen, da hun paa Grund af den ædte Gift hverken kunde taale Transport eller Fængsel, straks skulde tages i Forhør af Herredsfogeden og Rettens Mænd, og at hendes Udsagn skulde protokolleres. Desuden skulde Dr. Gorman samt en Kirurg foretage en Sektion og Besigtigelse af de allerede afdøde. Dette er sket, og de sørgelige Udsagn er underdanigst vedføjede, og Ligenes Tilstand er beskrevet i vedføjede Attest fra Lægen.

I Morges tidlig indtraf Meddelelsen om, at det fjerde Barn ogsaa er død, og at Moderen ikke vilde kunne overstaa denne Dag, og i Middags indløb da ogsaa Meddelelsen om, at hun ligeledes er afgaaet ved Døden.

Som Følge deraf var det nødvendigt, at Ligene af de fire Børn, der i deres Uskyldighed er ombragte, blev jordfæstede, hvorfor det under Medvirken af den Hl. Overkonsistorialraad og Provst samt Land- og Amtsforvalteren anordnedes, at de i Morgen skulde jordes med sædvanlig Jordefærd, fordi det ikke ansaas for gørligt at lade disse fire med Gift inficerede Kropper blive længe over Jorden, da desuden Deres Højdurchlaughtigste Lovanordning gaar ud paa, at alle Lig af afdøde skal begraves paa den tredje Dag.

Angaaende Selv- og Barnemordersken har rigtignok Præsterne afgivet de vedføjede Attester, der gaar ud paa, at hun i nogen Tid har været anfægtet af forstyrrede Tanker, og at der ogsaa længere Tid forud er gjort offentlig Forbøn for hende. Men Hr. Overkonsistorialraaden og Herredsfogeden (? utydeligt) og jeg har ikke kunnet indse andet, end at der ved et saa skrækkeligt Mord, hvor hun foruden sig selv ogsaa har ombragt fire Børn, ikke kan tilkomme hende en anden end Hundebegravelsen, at hun af Bøddelen skal slæbes hen og begravet paa fri Mark. — — (Ufuldstændigt) — —

Hvad Slutningen af Skrivelsen er gaaet ud paa, ses af det næste Dokument i Sagen: Hertugen skal afgøre, om der til Skræk og Advarsel skal foretages andet med Karen Christens Lig. Fra Amtet udgaar der nemlig samme Dag en Anordning, der paa Grund af daarlig Haandskrift er vanskelig at læse i alle Enkeltheder, men hvis Indhold er følgende:

Karen Christens skal i Morgen Aften af Rakkeren slæbes ud i fri Mark og begravet der, da hendes med Gift inficerede Lig helst ikke maa transporteres gennem Købstaden Tønder for at begravet under Galgen. Men det er muligt, at Hertugen endnu vil forlange en Ekstrastraf til almindelig Skræk og Advarsel. Der tænkes her naturligvis paa, at Liget maaske skal lægges paa Hjul og Stejl.

Samme Dag, Onsdag den 20. April, jordfæstes de fire Børn, og næste Dag følger saa Dramaets sidste Akt. Om Formiddagen udgaar der en Ordre til Herredsfoged Friedrich Böttger,

»at træffe Foranstaltning til, at Legemet af den ved Gift afdøde Karen Christens i Sæd i Dag ved Solnedgang af Skarpretteren kastes ud af Vinduet, derpaa slæbes videre ud i fri Mark og i tilbørlig Dybde begravet i Jorden i Lykken (?), samt efter befalet Fuldbyrdelse at berette, hvorledes denne Ordre i alting er sket Fyldest.«

Ved Solnedgang om Aftenen den 21. April mødtes saa Retskommissionen igen ved det fattige Hjem i Sæd. Karen Christens Lig blev kastet ud af Vinduet, af Rakkerkarlen slæbt hen til Vejkanten, sikkert med et stort nysgerrigt Følge, og der begravet »som en Hund«.

III.

Pastor Wegner, der Dagen i Forvejen begravede de fire Børn, venter med at indføre Hændelsen i Kirkebogen, indtil den sidste grufulde Scene er udspillet. Saa sætter han sig hen og skriver:

»Anno 1712 den 20. April er her jordet fire Børn, nemlig Jens, Peter, Christian og Anna, som Moderen Carren Christens paa grusom Maade har

overgivet til Døden med Gift eller det saakaldte Rottekrudt. Hun selv har taget sig af Dage paa samme Maade. Er begravet af Bøddelkarlen om Natten, som den samme Steds oprejste Sten udviser.«

Denne Indførelse i Kirkebogen er foretaget i eet Træk, og et Par Dage efter noteres det næste Lig, saa Stenen maa være blevet rejst med det samme. Men inden vi taler om Stenen, vil vi efter Kirkebogen undersøge, hvem Karen Christens var. Det viser sig, at baade hun og hendes Mand er hjemmehørende i Byen og tilhører Slægter, der har mange Medlemmer der, og derfor maa have følt den Skam, der overgik hende, haardt.

Onsdag efter Septuagesima 1671 døbes Chresten, Søn af Peter Christensen i Sæd, og den 12. April 1677 døbes Karrin, Datter af Jens Avsen i Sæd.

Den 21. November 1700 vies disse to, Chresten Petersen Klamp og Karren Jensdatter. Tilnavnet »Klamp«, der endnu i Dag, 1934, hænger som Øgenavn ved en af Egnens Slægter, optræder her for første Gang »officielt«.

Den 18. November 1701 døbes Chresten Petersen Klampes Søn J e n s; Søndag Lætare 1704 døbes Christen Clampes Søn P e e r; Helligtrekongedag 1707 døbes Christen Petersen Clampes Søn C h r i s t i a n. Det er de tre Sønner, der dræbes ved Gift, henholdsvis 10¹/₂, 8 og 5 Aar gamle. Den lille Datter, der i en Alder af 1¹/₂ Aar følger Mor og Brødre i Døden, kaldes af Pastor Wegner Anna, men hendes Navn maa have været den frisiske Form A n n e k, thi Tirsdag efter Cantate 1710 døbes Chresten Petersens Datter Annek, tydeligt nok, som vi straks skal se, opnævnt efter sin Farmor.

Baade Slægterne Klamp og Owsen, som denne Slægt i Reglen kaldes, — det rigtige Navn er vel Oksen, — har været særdeles frugtbare. Det vrimler i Kirkebogen i disse Aar af Daabshandlinger hos Christen, Peter og Andreas Klamp, hos Peter og Jens Owsen. De stakkels dræbte Børn har haft mange Fætre og Kusiner i Byen.

Karen Christens bragte ved sin Handling ogsaa Sorg over sine Forældre! Hendes Fader Jens Ausen begravnes først 3. Pinsedag 1723, og Søndag Lætare 1724 begravnes Ellen Auses fra Sæd. Da Alderen ikke er opgivet, er der dog Mulighed for, at Jens Ausen er Karens Broder, og at Ellen Auses er en Svigerinde. Hun kan ogsaa være Karens Stedmoder, da Moderen efter Forhørsprotokollen synes at være død før 1712.

Hvad er der saa senere blevet af Manden, Chresten Petersen Klamp, der paa een Gang mistede Hustru og fire Børn? Hjemmet var saa fattigt, at Børnene maatte jordes paa Sognets Regning;

muligvis har han ikke duet meget; hans Slægt har senere heller ikke altid haft det bedste Ry.

Da Katastrofen ramte Hjemmet, var han en Mand i den bedste Alder, 41 Aar gammel. Hvorfor skulde han ikke gifte sig igen? Vistnok er han den Christen Petersen fra Sæd, der 3. Søndag efter Trinitatis 1715 indgaar Ægteskab med Anna Peters fra Sæd, og der fra nu af jævnligt faar Børn døbt. Da Øgenavnet Klamp fra nu af ikke mere optræder i Kirkebogen, kan det ikke siges med Sikkerhed. Derimod er der Vished for, at han blev boende i Sognet indtil sin Død, thi der er ingen Tvivl om, at det er ham, om hvem der meldes:

»begravet 6. April 1742 Christen Petersen. Hans Fader har været Peter Christensen i Sæd, hans Moder Annek Peters. Hans Alder 71 Aar og 6 Uger.«

Han har altsaa endnu i 30 Aar haft Lejlighed til at gaa forbi Skamstøtten, der rejstes over hans Ungdoms Brud og første Hustru. Men er Stenen en virkelig S k a m s t ø t t e ?

Stenens Form er som de gamle, liggende Gravstene, der findes trindt omkring ved gamle Bøndergaarde, hentet hjem fra Familiebegravelserne. Pastor Wegners Indførelse i Kirkebogen viser, at den er blevet rejst med det samme. Maaske er det en Sten, der har ligget ved en Gaard, og man har straks hentet den og rejst den over Graven i hedensk Jord. Er det sket af Medynk eller til Skræk og Advarsel?

Ogsaa dette Spørgsmaal kan i Dag besvares nøjagtigt, thi nu kender vi Indskriften paa Stenen. Aug. F. Schmidt har under Udarbejdelsen af Værket »Danmarks Kæmpesten« (1933) af Danmarks Folkemindesamling fremdraget en Optegnelse, der af Skolelærer Andr. H a n s e n, (Lærer i Sæd fra 1841 til 1859), i Aaret 1855 er indsendt til Fru Anna Ludvigsen (Digterinden Anna) og af hende videresendt til Svend Grundtvig, som indlemmede den i sin Samling, (nu opbevaret i Dansk Folkemindesamling). Optegnelsen lyder:

»En Kone af frisisk Herkomst boede i Byen Sæd, Hun havde fire Børn og var i trængende Omstændigheder, anmodede desaarsag Sognemændene om Understøttelse, som blev hende nægtet. Hun gik da hjem, lavede Grød med Rottekrudt og gav Børnene. Ogsaa hun selv spiste deraf, hvorpaa de alle døde. Man lod en Hund æde Resten af Grøden for at anstille en Prøve; den døde straks. Konen og Hunden blev begravet tæt ved Landevejen, Børnene paa Kirkegaarden. Paa Stenen staar: 1)

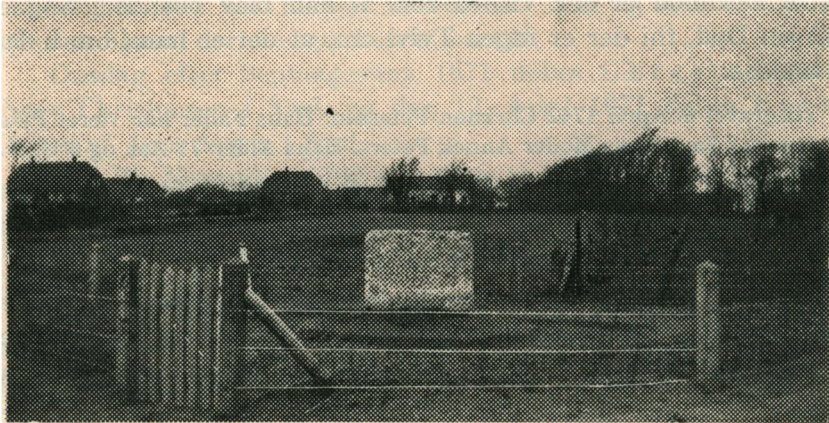
»Allhier ist durch den Büttelknecht hingeschleift und verscharret der Leib der Karen Christens aus Seet, weil sie an ihr selbst und an ihren vier

*) Det burde hedde: »stod«.

Kindern durch Gift eine verfluchte Mordthat begangen hat im Jahre 1712.«*)

(Oversættelse: Paa dette Sted er af Bøddelknægten henslæbt og nedgravet Legemet af Karen Christens fra Sæd, fordi hun i Aaret 1712 ved Gift har begaaet et forbandet Mord paa sig selv og paa sine fire Børn.)

Samuel Reimarus har sejret! Karen Christens sindsforvirrede Gerning var et forbandet Mord! Stenen er en virkelig Skamstøtte, vistnok den eneste i Danmark, der staar paa sin oprindelige Plads.

Stenen ved Sæd April 1934.

Efter at Stenen nu i lang Tid har staaet i en sørgelig Forfatning, har nogle Grænsegendarmer under Vagtmester Schmidts Ledelse i de sidste Uger givet det værdifulde historiske Minde en værdigere Omgivelse. Jorden er gravet bort omkring Stenen, saa den nu fremtræder i sin fulde Størrelse, og der vil blive plantet omkring den. Ved denne Lejlighed er noget af Indskriftens sidste Linie tydeligt traadt frem.

---

*) Efter at dette var skrevet, bliver jeg kendt med, at Indskriftens Ordlyd ogsaa er meddelt af Provst Peter Petrejus i Garding (f. i Ubjerg 1665), Morbror til Sognepræsten Christian Wegner, altsaa et paalideligt Vidne. Ludw. Andresen har fundet en af ham forfattet udførlig Beretning om hele Tildragelsen i Kiels Universitetets Manuskriptsamling (S. H. 240 B). Provst Petrejus roser Karen Christens som en god og flittig, men tungsindig Kone, medens hendes Mand kaldes »morøs« (tvær). Han fortæller ogsaa følgende interessante Træk om Provst Samuel Reimarus: »Omsider gav Vorherre Naade til, at hun erkendte sin svære Synd og ønskede at modtage den hellige Nadver. Saa snart dette var meldt til Provsten i Tønder, ilede denne mod Landsbyen Sæd og var fuld af Haab om at bortrive dette helt forvildede Faar fra Helvedesulven, som allerede holdt det i sit Gab. Dog inden han naaede derhen, var hun allerede død!« (Neue Tond. Zeit. 26. 7. 1928).

DANMARKS ÆLDSTE PRÆSTEGAARD

AF CL. ESKILDSEN.

Starup Præstegaard ved Kolding fejrede 1927 250-Aars Jubilæum, og i Artikler og Billeder kaldtes den ved denne Lejlighed i den samlede danske Presse Landets ældste Præstegaard. Dette var urigtigt, idet Ubjerg Præstegaard ved Tønder er to Aar ældre, opført 1675. Indtil videre har man vel derfor Lov til at kalde den Danmarks ældste Præstegaard.

Den gamle Gaard blev bygget saa »fint solidt«, at den endnu i Dag — bortset fra en Tilbygning mod Nord, der opførtes 1790, — i det ydre staar uforandret, som den dengang rejstes. Den skulde bygges »saa pyntelig, at en ærlig Mand kunde have sin Glæde derved«, og det udførtes paa en saadan Maade, at den endnu i Dag vækker Henrykkelse hos enhver, der elsker gammel Bondekultur og kan glædes over den gamle, rene, vestslesvigske Byggestil. Den er endnu i Dag baade i det ydre og indre saa hyggelig, at Præsten ikke ønsker at bytte Bolig med sine Kollegaer, der bor i nye, moderne Cementuhyrer.

Præsten var i gamle Dage den første Mand i Sognets Bolsmanskaste, som Degnen regnedes til Kaadnerkasten. Præstens Gaard var Sognets første og fornemste Bondegaard, og derfor interesserer Ubjerg gamle Præstegaard ogsaa som Type paa en fornem Bondegaard fra Slutningen af det 17. Aarhundrede. Dens Grundplan med Framgulv og Lo i Midten, mellem Stald og Stuer, viser Overensstemmelse med alle gamle Gaarde paa Eggen. Ubjerg Præstegaard har derfor ogsaa stor Interesse som en af Landets ældste B o n d e g a a r d e.

Præstearkivet rummer gode Meddelelser om, hvorledes den gamle Gaard blev opført. Den følgende Fremstilling bygger væsentlig paa Pastor Jessens »Uberger Gemeindechronik« (haandskrevet).

1606 døde Ubjergpræsten A n d r e a s H a n s ø n G o n s a g e r. Hans Sønner kom i Skaane i ærefulde Embeder, hans eneste Døt-

ter, der var gift med Bolsmand Lorents Todsens i Ubjerg, solgte for et lille Beløb Embedet til *Georgius Wolffius*, Søn af Sognepræst Michael Dethlefsen Wolffthal i Skrydstrup. Denne over Nord-slesvig vidt udbredte Præsteslægt stammede fra Uldal i Haderslev Amt, hvorfor nogle Grene af den kaldte sig Wolffthal, medens den Gren, der voksede frem i Ubjerg, kaldte sig Wolffius, senere Wolf. Med Georg Wolf begynder i Ubjerg Sogn et Præstedynasti, der sad inde med Embedet fra 1606 til 1737; fra ham nedstammer den i Sognet tidligere vidt udbredte Bolsmandsslægt Wolf, hvis sidste mandlige Medlem døde 1916; ham kan man betegne som Sognets Stamfader, da der i Dag næppe vil findes et Medlem af de gamle Sogneslægter, der ikke kan lede sin Stamtavle tilbage til ham. Mange nedstammer fra hans Søn Dethlef Wolff, gennem hvem det endnu stærkt fremtrædende Fornavn Dethlef og Slægtsnavnet Dethlefsen kom til Sognet, andre fra hans Datter Marina, gift med Efterfølgeren, idet to af hendes Døtre blev gift med Bols mænd i Sognet.

Georg Wolff døde 1652. Tre Aar i Forvejen havde han afstaaet Embedet til sin Svigersøn *Christianus Petri*, en Degnesøn fra Felsted. Det er vistnok ham, der har forfattet det følgende Dokument, et smukt Vidnesbyrd om Verdenserfaring og gamle Dages Sognefællesskab:

(Oversættelse):

»Da Ubjerg Sogns gamle, brøstfældige og uduelige Præstegaard nødvendig maa repareres, fordi den ikke længere kan staa saadan, og da den med samtlige Sognemænds Godkendelse næste Foraar — om Gud vil — maa nedbrydes og paany opføres, og da saadant bedre gaar fra Haanden og der hverken bygges for dyrt og kostbart eller for smaat og ubekvent, men fint solidt og pynteligt, saa en ærlig Mand kan have sin Glæde derved, og ikke efter enhvers Hoved og Skøn, da ofte den ene vil have det stort, den anden lille, den ene langt, den anden kort, den ene bredt, den anden maaske snævert, at man altsaa aldrig kan enes derom, saa er det blevet anset for godt, — som det ogsaa er Skik i andre Sogne, — at der vælges, forordnes og indsættes nogle visse Bemyndigede, som paa bedst mulig Maade og bekvemmest skal hjælpe at fremme dette Byggeri.

Derfor vælger, bemyndiger og forordner vi samtlige nedennævnte Sognemænd herved *Hune Nissen* og *Hemme Friedrichssen*, *Lüd Broderssen* og *Ebbe Anderssen*, *Andreas Lorentzen* og *Lorentz Broderssen*, at de i Kraft af dette hjælper at fremme den kommende Opførelse af Præstegaarden, som det kan ske belejligst og bekvemmest, og at de paa Troskab og god Tro allevegne skal vide og tage i Agt Sognets Bedste og Hr. Præstens Bekvemmelighed, til hvilken Ende de saa i vort Sted bør være beføjet til at skalte og valte med dette Byggeri efter eget bedste Tykke.

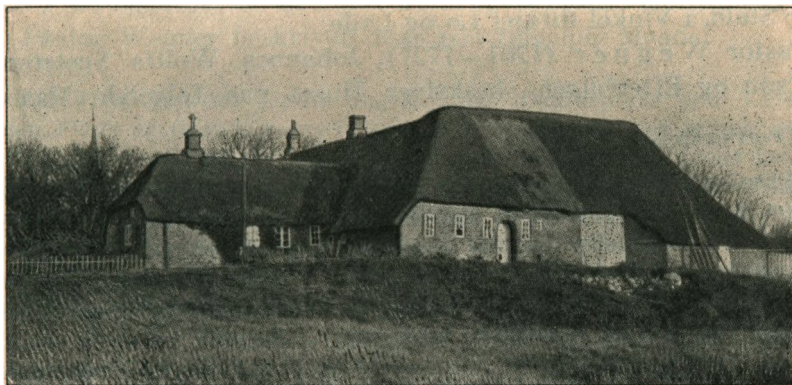
Til Gengæld lover vi, ikke alene at bevilge og til rette Tid i skyldig

Maade at afdrage de Penge, der først skal udlægges til Træindkøb, og de, der herefter skal blive bekostet, men ogsaa selv til fælles Nytte at tage fat paa dette Byggeri med Alvor og gerne og villigt at yde hjælpende Haand med Haandarbejde, Kørsler og deslige, hvad der med Rette tilkommer os at gøre.

Og til Vidne paa, at dette er vor, de samtlige Sogneindvaaneres, samstemmende og alvorlige Mening, har vi til Bekræftelse egenhændigt underskrevet denne vor udstedte Fuldmagt.

Saaledes sket Ubjerg, d. 6. October Anno 1674.

<i>Boe Lorentz'.</i>	<i>Jens Jacobssen.</i>	<i>Peter Christensen.</i>
<i>Jep Christenssen.</i>	<i>Laurens Hanssen.</i>	<i>Mett Boes'.</i>
<i>Niess Carstenssen.</i>	<i>Fedder Lorentzen.</i>	<i>Jens Peterssen.</i>
<i>Christen Anderssen.</i>	<i>Detleff Wolff.</i>	<i>Anna Peters.«</i>

Ubjerg Præstegaard (efter Fotografi).

Ubjerg Sogn havde paa den Tid 31 Bol, nemlig Ubjerg By 7 (deraf Bjerremark 2), Bremsbøl 6 og Sæd 18. Da Byggeudvalget bestod af seks Mand, skulde »samtlige Sogneindvaanere«, — hvortil naturligvis kun Bolsmændene regnede sig, — altsaa give 25 Underskrifter. Hvorfor Fuldmagten kun er undertegnet af 12, kan ikke siges.

Den gamle Christianus Petri gik i Graven med den gamle Præstegaard. Han døde den 21. Januar 1675 om Aftenen Kl. 10, 68 Aar gammel, begravet af Hustru og mange Børn, hvoraf det yngste kun var 4 Aar gammelt. Den 28. Febr. 1675 blev hans Enkes Brodersøn Johannes Wolff, Søn af Bolsmand Dethlef Wolff paa Bjerremark og altsaa Sønnesøn af Georgius Wolff, introduceret i Embedet. Den unge, ugifte Mand kunde bo hjemme, medens Byggeriet stod paa.

I Foraaret 1675 nedrev man saa den gamle »uudelige« Præstegaard, og i Løbet af Aaret opførtes den nye. Omkostningerne beløb sig ialt kun til 1211 Mark 3 Skilling Courant, da Sognemændene jo udførte alt Arbejde og desuden leverede det meste af Materialet. I Østgavlen anbragtes med Jernankre Aarstallet 1675, og den 13. Juni 1676, da den nye statelige Gaard var helt færdig, hjemførte den unge Præst saa sin 19 aarige Brud, Kusinen Maria Petreja, Forgængerens Datter. Det første Ægteskab i den nye Præstegaard velsignedes med 15 Børn.

Vi er i Dag i Stand til at rekonstruere Præstegaardens Grundplan, da vi kender de indre Ombygninger og den ene Tilbygning fra senere Tid. Grundplanen er den samme, som vi finder i alle gamle Bondegaarde paa Egnen: Framgulv og Lo i Midten, øst derfor Dørns, Pissel og Kløv samt Køkken og Kælderkammer, vest derfor Stald, i Vinkel tilføjet Lo og Lade.

Pastor Wegner (1701—1737), Johannes Wolffs Søstersøn, Svigersøn og Efterfølger, beskriver Huset paa følgende Maade:

(Oversættelse):

»Præsten her paa Stedet ejer et temmelig apteret Indhus paa 12 Fag, i hvilket findes en Dagligstue, Pissel, Køkken og lille Kammer derved, desuden oppe paa Loftet en lille Studerestue. Af Mobilier, der hører til Præstegaarden og Embedet, findes følgende: 1 Jernkakkellovn i Studerestuen, 1 Træbord i Dagligstuen, 1 lille Skrin til Opbevaring af Vin og Brød, naar det kræves, at Præsten tager syge til Skrifte.

Ved Præstegaarden, under samme Tag og Fag, findes en Stald og den saakaldte Tærskelo paa 6 Fag, som sammen med Indhuset er bygget af Sognet og underholdes af samme. Desuden staar syd for dette Hus og Stald vestpaa et lille Bagehus paa 4 Fag, hvorved der maa noteres, at der angaaende dette Bagehus Anno 1676 paa Mariæ Renselsesdag er afsluttet og protokolleret en Overenskomst mellem min Forgænger sal. Hr. Johannes Wolff og de daværende Kirkejurater Hemme Fredrichsen og Lütje Brodersen, i Følge hvilken Sognet engang for alle har givet et Bidrag til Bagehusets Bygning, medens Hr. Pastor Wolff skal vedligeholde Huset med Tag og andet, saa længe han lever, dog at Skorsten, Bageovn og Brønd er undtaget derfra, idet disse skal underholdes af Sognet, som ogsaa Tilfældet var ved det gamle Hus. Saaledes er det ogsaa blevet haandhævet i min Tid.«

Det omtalte Bagehus var 1785 blevet saa brøstfældigt, at det maatte fjernes. Den daværende Sognepræst T o d s e n *) krævede, at Sognet skulde give et Bidrag til Opførelse af et nyt Bagehus, men Sognemændene protesterede, og Sagen gik helt op til Kongen,

---

*) Oldefader til tidl. Overborgmester Todsén, Flensborg.

der d. 29. November 1789 gav Præsten Medhold. Derefter tilbyggedes den Nordfløj, der ses paa Billedet, indeholdende Bagerum, Vaske- rum og Konfirmandstue. Hundrede Aar efter var Bageovnen op- slidt igen, og 1897 sloges Konfirmandstuen og Bagehuset sammen til en Stue, der toges i Brug af Præsten.

1856 foretoges en grundig Istandsættelse af hele Præstegaar- den. Da Pastor G ø t t g e med sine 8 Børn ikke havde tilstrække- lig Plads, indrettedes der vest for den søndre Indgangsdør en Stue, taget fra Loen. Det var allerede ved Tilbygningen i 1790 gaet ud over Loen, idet man havde udvidet den nørre Framgulv for at skabe en Tilgang til den nybyggede Fløj.

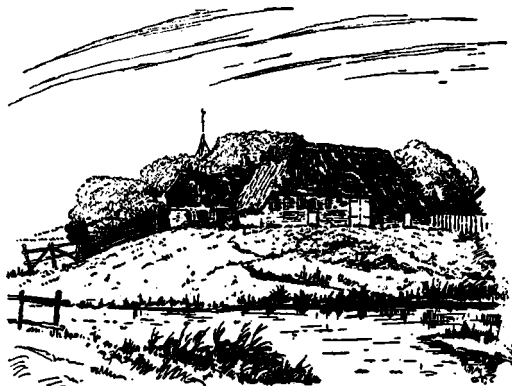
Saaledes fremkommer den Grundplan, som den findes i Dag.

Til Præstegaardsværftet hører naturligvis ogsaa Gaardsplads og Have. Pastor Wegner beskriver disse paa følgende Maade:

»Ved Præstegaarden findes ingen anden Gaardsplads end Værftet eller den Plads og Grund, hvorpaa samme er bygget, og der er saa stort, at der Nord, Syd og Vest for Huset med den derved liggende, noget lavere Grund om Sommeren kan græsse seks Faar. Ved denne Værft ligger ogsaa en Fiskedam, som jeg selv har ladet lave. Der er to Haver, en Syd for Hu- set, 20 Rod stor, den anden Nord for Huset, omtrent 21 Rod.«

Haven nord for Huset blev af Pastor G o t t f r i e d s e n (1879— 83, senere Provst i Nustrup) omdannet til en Opkørsel med statelig Indgangsport ud til Vejen. Pastor Wegners Fiskedam er som Følge af Afvandingen nu helt udtørret.

Men den gamle Præste-Bondegaard kan endnu staa uforandret i lange Tider!

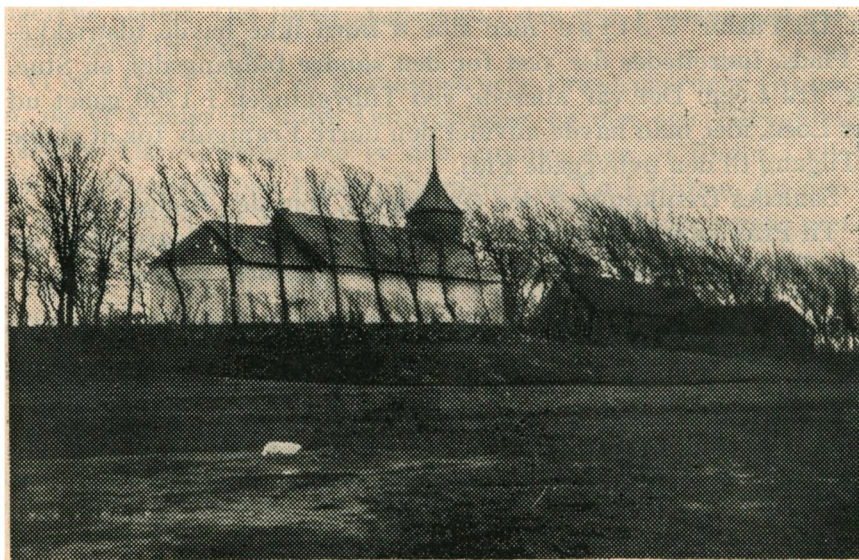
Ubjerg Præstegaard. — Pennetegning af Carl Tønder.

DE ÆLDSTE PRÆSTER I UBJERG SOGN

VED C. L. E.

Ubjerg Kirke og Præstegaard.

II Arkivet i Aabenraa opbevares der følgende Beretning, der her meddeles i Oversættelse:

Ubjerg Anno 1685 d. 20. November.

Hvem der tempore Reformationis Lutheri har været Præst i Ubjerg, derom har jeg ikke kunnet finde nogen Meddelelse, ej heller kunnet erfare det ved at udspørge de ældste i Sognet. En ældgammel Kone her i Byen, Anna Borst (eller Nisses), som er død Anno 1664, har fortalt, at hun af sine Forældre har hørt, at der har været to Præster efter hinanden, som har hedt Hr. J e n s s. Derimod fortæller Jens Jacobsen, at hans Forfædre har fortalt, at den ene af disse to har hedt Hr. H a n s. Men denne Hr. Hans skal kun have været et Par Aar her og skal derefter være blevet valgt til Præst i Galmsbøl. Men jeg kan ikke vide, hvad der kan have bevæget ham dertil, da dette Embede, om ikke just daarligere, saa dog ligger meget mere afsides og ubekvemt end det her i Ubjerg.

Da man altsaa ikke kan faa nogen sikker Efterretning om de første Præster, har jeg kun nedskrevet det følgende, som jeg har erfaret med Vished, for at meddele det til Efterverdenen:

og brat Død, men ogsaa har givet Lykke og Velsignelse til Kuren, saa at jeg ved Guds Hjælp efter 11 Uger igen har kunnet forrette det mig betroede Embede i Kirken, vil dette ogsaa hjertelig gerne forrette efter bedste Kræfter, saa længe det behager den kære, fromme Gud, og saa længe han dertil vil give mig Aand og Gaver, Kraft og Legemsstyrke.

Da jeg af Guds Ord ved, at der ikke kan falde en Spurv fra Taget eller et Haar fra vort Hoved uden Guds Vilje, saa tror jeg og er sikker paa, at denne tunge Tilskikkelse ikke er tilstødt mig uden Guds naadige Vilje, som har tugtet og straffet mig for min Synds Skyld, da jeg, naar min Gud har Lyst til at gaa i Rette med mig, ikke kan svare ham paa et af Tusind ¹⁾. Derfor erkender jeg i dybest Ydmyghed og i guddommelig Sørgmodighed mine mangfoldige bevidste og ubevidste store og svære Synder, beder om Naade og Tilgivelse og bønfalder ham med den bodfærdige David:

O Herre Gud, kærester Fader i Himmelen, for din Barmhjertigheds og Godheds Skyld, som har været før Verdens Begyndelse, kom ikke ihu naar Ungdoms Synd og mine Overtrædelser, men kom mig ihu efter din Barmhjertighed for din Godheds Skyld ²⁾.

Jeg tror ogsaa og er sikker i mit Hjerte, at alle mine Synder kun tilgives af Naade for Jesu Kristi, min allerkæreste Frelser og Saliggørers Skyld ved hans fuldgyldige Fortjeneste. Derfor haaber jeg ogsaa, at dette tunge Kors vil være et kært og behageligt Kors for mig, og endelig vil tjene til mit bedste.

Wenn es allezeit ging nach des Fleisches Mut,
in Gunst und gesund, mit grossem Gut,
würden wir gar bald erkalten.
Darümb schickt Gott die Trübsal her,
damit das Fleisch gezüchtigt wird,
zur ewigen Freud erhalten.

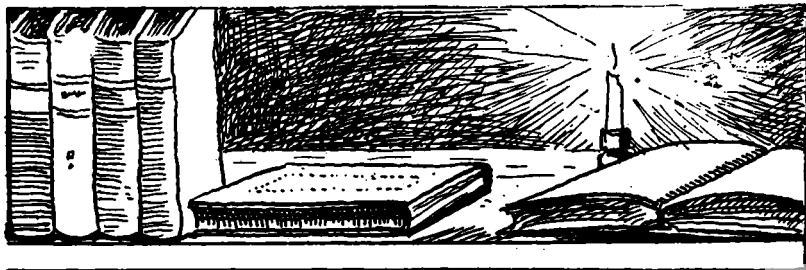
Desuden ved jeg og har denne Trøst, at min Jesus har maattet lide og saaledes indgaa til sin Herlighed, vil altsaa paa denne Vej vandre sammen med ham, lide med ham i Kødets og taalmodigt bære ham Korset efter, for at jeg hist i Herligheden kan leve og herske med ham ³⁾.

Dig, min fromme Gud og naadige Fader, siger jeg ogsaa for denne tunge Lidelse her og hisset i al Evighed Lov, Ære, Pris og Tak. Amen.

¹⁾ Job. 9, 3.

²⁾ Salme 25, 6—7.

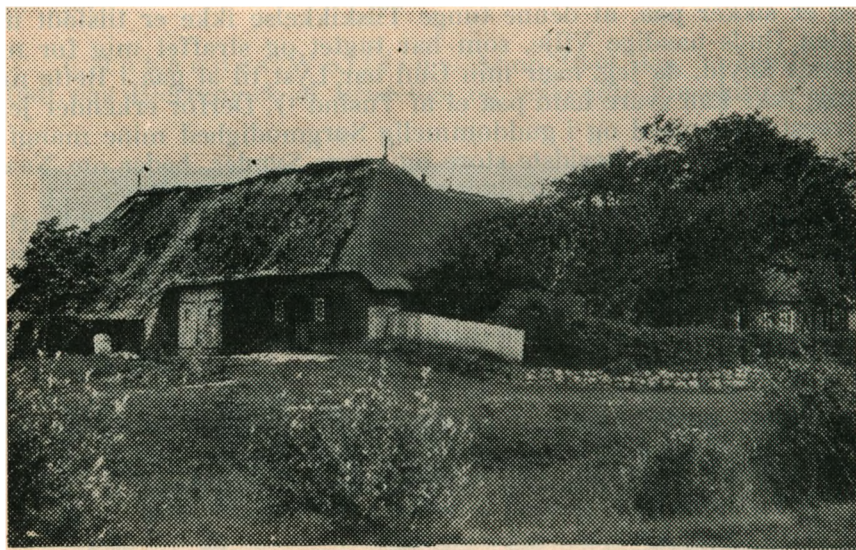
³⁾ Rom. 8.

EN GAMMEL SLÆGTSGAARD

AF CL. ESKILDSEN

En gammel Slægtsgaard i Sæd.

Den danske Regering indhentede ved Krigens Udbrud i 1864 nøjagtige Oplysninger om Stemningen i Sønderjylland. Om *U b j e r g S o g n* indberetter Herredsfoged C. A. K i æ r den 30. Januar 1864:

»Ubjerg Sogn har, saavidt kan skønnes, ikke holdt Skridt med Bevægelsen andetsteds, og Grunden er utvivlsomt simpelthen den, at Partiets Fører, Sognets Præst, *Gøttge*, siden Jul f. Aar har været syg og derved forhindret fra at arbejde i Partiets Tjeneste. Det vil være det kongelige Amtshus bekendt, at Stemningen er højst forskellig i dette Sogn. De faa Beboere i *Ubjerg*, hvor Præsten bor, er ikke velsindede. — — — I *Sæd* er saa godt som hele den mindre bemidlede Stand af et bravt Sindelag, hvorimod enkelte Gaardmænd — — — er særdeles ildesindede. — — — (« 1).

Billedet i dette Sogn var altsaa det samme som i alle blakkede Egne. »Det slesvig-holstenske Parti bestod i Begyndelsen af en Mængde Embedsmænd og Litterater« ²⁾. I Ubjerg Sogn var det Sognepræsten Hans Hinrich *Gøttge*, der stod i Spidsen. Han var født i Tønder som Søn af en indvandret Blikkenslager Lorenz *Gøttge* og dennes Hustru (f. *Politz*). Han var iøvrigt paa Grund af sit opbru-

sende Sind ofte paa Kant med hele Befolkningen i Sognet og var saa stærkt forfaldet til Alkohol, at han hyppigt ikke kunde prædike om Søndagen. Ved sin stærke slesvig-holstenske Agitation stødte han Sognets danske Befolkning, der var i Flertal, fra sig. Betegnende for ham er følgende lille Træk: Da den danske Degn **C h r i s t e n s e n** i December 1863 fejrede Bryllup, rejste Pastor Gøttge sig demonstrativt fra Hæderspladsen, man havde givet ham ved Bordet, og gik sin Vej, fordi man havde tilladt sig at lægge en **d a n s k** Salmebogen hen foran ham.

De store Gaardejere i Sognet sluttede sig her som andetsteds til den slesvig-holstenske Bevægelse, i Ubjerg Sogn næsten hele Gaardmandsklassen. En Undtagelse dannede Gaardejer og Sognefoged Carsten Carstensen **L o r e n z e n** i Sæd (f. 7. Okt. 1803, d. 10. Marts 1858). Det skyldtes særlig hans Indflydelse, at Sæd ved Krigens Udbrud 1864 gjaldt for at være Sognets danske By i Modsætning til Ubjerg og Bremsbøl. Ved Krigens Udbrud 1870 gik saa mange unge fra denne By nordpaa, at der endnu lige før 1900 boede 7 Optanter i det lille Sogn.

Det vakte Forfærdelse og Forargelse hos Præsten og hans Parti, da Herredsfoged Kiær ved Sognefoged Carsten Lorenzens Begravelse den 18. Marts 1858 mødte med en Krans, smykket med rød-hvide Baand. Men den afdødes Sønner fulgte i deres Faders Fodspor, og det Lorenzenske Hjem har gennem trange Tider været det mest danskprægede i Sognet.

Slægten Lorenzen kan følges i Sæd helt tilbage til det 16. Aarhundrede. Slægtsgaarden, der ses paa Billedet, er opført 1841 og er typisk for en Bondegaard paa denne Egn. Den ejes endnu i Dag af Carsten Lorenzens Søn, den 85 aarige **C h r i s t i a n L o r e n z e n**, »Sdj. Maanedsskrifts« udmærkede Meddeler af gamle Folkeminder fra Sognet, en af de Sædninger, der gik nordpaa og trak i den danske Trøje, og der derfor i 50 Aar maatte leve en Optants usikre Liv paa sin gamle Fødegaard.

Hjemmets eneste Søn, den unge **C a r s t e n L o r e n z e n**, faldt ved Verdun, og dermed er Slægtens Saga paa Gaarden ude, i den direkte Mandslinie. Men den faldnes Søster er nu Husmoder paa Gaarden, og hendes Søn Carsten Lorenzen Jørgensen kan føre Navn og Tradition videre.

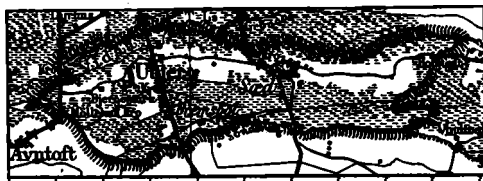
---

1) A. Linvald, Stemninger og Tilstande i Sønderjylland ved Krigens Udbrud 1864, S. 15.

2) Augustiny, Kirchspiel Hollingstedt, S. 79.

STEDNAVNE I UBJERG SOGN

AF CL. ESKILDSEN

Sognekort.

Ubjerg (1330 Ubyergh): Forleddet er antagelig det gammeldanske Mandsnavn Ubbi. Paralleler: Ubberup ved Frederiksborg, Ubberup ved Holbæk, Ubberup ved Odense, Ubberød ved Frederiksborg, Ubjerg ved Hjørring, Ubbetorp i Linkøping L. (Sverige), Ubiholm paa Gotland, Ubberud og Uberg i Norge.

Sæd: (1237 Sæthe): Gaar tilbage til et oprindeligt Sætæ, fra gammeldansk sitiæ (sidde) og betyder altsaa Opholdssted. Paralleler: Rends (1340 Rindseet), Hæsede (1290 Hyrsæt) ved Ringsted, Sæddinge ved Rødby, Sædding ved Varde, Sæding ved Ringkøbing.

Bremsebøl (1543 Bremsbul): Det danske Stednavn bøl i Forbindelse med gammeldansk Brims (Bremse) eller med det gammeldanske Mandsnavn Bram. Paralleler: Bremsholt i Hjørring Amt, Bremslev i Ringkøbing Amt, Bremsmade i Aabenraa A., Bramslev (1611 Bremsløff) i Aalborg A., Bramstrup i Ringkøbing A., Bramstrup i Odense A., Bramstrup i Maribo A., Bramstrup i Randers A.,.

Nogle typiske Marknavne:

Fenne: Kofenne, Hørsfenne, Hønsefenne, Pladderfenne, Kogsfenne, Galgefenne, Lusefenne, Sivfenne, Tørfenne, Offerfenne o. s. v.

Hem: Bohem, Bredhem, Kalvehem, Vesselhem, Galgeshem, Okkeshem, Sødeshem, Trindehem, Markenskelhem o. s. v.

Toft: Eltoft, Røddertoft, Vestertoft, Sottestoft, Tutmandstoft o. s. v.

Kær: Nørrekær, Sønderkær, Lillekær, Guldkær.

Holm: Holm, Hesselholm, Lollumholm, Væggerholm.

Fly: Agerfly, Engfly.

Andre danske Marknavne: Silke, Birksnap, Slik, Krog, Striffel, Roj, Kile, Lund, Gade og mange paa Endelserne -mark, -ager, -eng, -skifte, -grav, -sø, -pold, -skar, -hjørne o. s. v.

Stednavnene taler et tydeligt Sprog: Det er danske Mennesker, der har bebygget Sognet, det er danske Bønder, der indtil i Dag har dyrket Jorden der, selv om mange af danske Rod paa den danske Jord kalder sig tysk. Men det frisiske Naboskab mærkes i flere Marknavne: Fenne, Kog o. a. Muligvis er ogsaa det oldnordiske Hem overtaget fra Friserne.

Derimod findes der naturligvis ikke et eneste tysk By- eller Marknavn i Sognet.

HVAD GAMLE FORNAVNE FORTÆLLER

A F C L E.

Navne er *nationale Visitkort*. Naar flere Personer mødes og præsenterer sig som Niels Jensen, Karl Schirrmeister, Pietro Lencioni, Matti Järvinen, saa behøver de ikke at tilføje, at de er henholdsvis Dansker, Tysker, Italiener og Finne.

Opriidelig havde hver Person sit særprægede Navn og hver kun *et* Navn. Efterhaanden som a) den enkeltes Omgangskreds blev større, b) Sprogets Evne til at skabe nye Navne blev mindre, og derfor visse Yndlingsnavne blev særlig hyppige, blev det imidlertid nødvendigt at bestemme nærmere, hvilken Hans eller Peter der var ment. Man betegner da den ene som Niels's Søn; den anden som Alsingeren, den tredje som Smeden, den fjerde som den lange o. s. v. Paa dette Grundlag opstaar efterhaanden de faste *Slægtsnavne*, i Danmark dog først meget sent og kun ved Hjælp af Øvrighedens Paabud.

Medens By- og Marknavne staar uforandrede i op imod 1000 Aar og Slægtsnavne delvis i Aarhundreder, er *Fornavnene* underkastede Modebevægelser. De gamle *nordiske* Navne Asger, Asmund, Thorkild, Ingfred o. s. v. holdt sig langt ind i Kristendommens Tid, men maatte saa vige for *Helgennavnene* Johannes, Peter, Anna, Cathrine o. s. v. Det er meget interessant at lægge Mærke til, hvorledes det danske Folk — i Modsætning til f. Eks. det tyske — forstod at fordøje disse fremmede Navne og om-danne dem, saa man med Rette kan tale om særprægede danske Navne, selv om Roden er jødisk, græsk, romersk o. l. Det er kun her i Norden, at Johannes bliver til Jens og Jes, Jacobus til Jep, Nicolaus til Niels og Nis, Severin til Søren, Laurentius til Laurids, Lars og Las o. s. v. Navne som Jens og Mads og Niels, Kirsten og Maren og Mette kan derfor med fuld Ret betegnes som gode, typiske, danske Navne.

I vore Dage er Helgennavnenes Herredømme brudt. I Tønder danske Menighed fik Drengene 1931 i Daaben følgende Navne: Karl (5 Gange), Hans (2 Gange), Ejnar, Rudolf, Aksel, Thorkild, Harald, Jan, Erling, Børge, Mogens, Helge, Erik. Den gamle kedsommelige Ensformethed med Navnene Hans og Peter, Marie og Anna, som vi kender fra vore Forfædre i flere Led og fra os selv og vore Kammerater, er altsaa overvundet; men de Navne, der nu er moderne, er i øvrigt ikke alle lige kønne, og, hvad der er værre, langt fra alle danske. Det er en Forsyndelse mod et Navns Me-

ning og Bestemmelse at døbe sit Barn Charles, Carlo, John, Jonny, Gurli o. l. Af Tønder Daabsbog kan fra de sidste Aar nævnes følgende sjældne Navne: Dreng: Mathinus, Tahlo, Egris; Piger: Gurli, Gytha, Jonna.

En Præst i *Ubjerg* ved Tønder begyndte omkring 1730 at føre en alfabetisk Fortegnelse over alle Personer, der blev viede, og hans Efterfølgere førte Hæftet videre indtil omkring 1850. Den lille Bog, der nu ligger ved Ubjerg Præstearkivs Dokumenter i Landsarkivet i Aabenraa, giver saaledes paa nem Maade et godt Billede af de Navne, der brugtes i dette Sogn i over 100 Aar, i Helgennavnenes udbrudte Herredømmes Tid.

Slaar man Bogen op, overraskes man ved første Blik af, at den alfabetiske Ordning er foretaget efter Fornavne og ikke, som vi gør det i Dag, efter Slægtsnavne. Saa sent som 1730 og senere har altsaa *Fornavnet* været Personens Kendemærke! Studerer man Indholdet nærmere, lægger man særlig Mærke til to Ting: 1) hvor *fattigt* Sognets Navneforraad har været i denne Tid, hvor fremtrædende altsaa visse Yndlingsnavne er, 2) hvor rent *danskpræget* Sognet er til Trods for tysk Kirkesprog og nuværende stærke tyske Sympatier. Som Eksempel paa begge Dele nævnes *alle* Mænd og Kvinder under Bogstavet K, viet 1738 til 1847: Karen, Karen, Karen, Kirsten, Kirsten, Karen, Kirsten, Kirsten, Karen, Kirsten, Karen, Kirsten, Knud, Karen, Kirsten, Kirsten, Karen, Kirsten, Kirsten, Knud, Karen, Kirsten, Kirsten, Kirsten, Kirsten, Kirsten, Kirsten.

Hvad Mandsnavnene angaar, da fører Skippernes Helgen *Nikolaus*, idet hans Navn forekommer 25 Gange, *alle* i de mest typiske *danske* Former: Niels (19 Gange) og Nis (6 Gange). Der er i Løbet af de 120 Aar i dette Sogn ikke viet en eneste Nicolaus eller Nicolaj. Apostelhelgenen *Johannes* følger med 24 Gange, ligeledes alle i de danske Former: Jens (13 Gange) og Hans (11 Gange). Der forekommer i over 100 Aar ingen Johannes og kun een Johann! Kristusnavnet *Christian* følger derefter med 7 Christian, 4 Chresten, 3 Christen og 4 Carsten (frisisk Form), i alt 18 Gange. *Peter* maa nøjes med 14, *Andreas* med 11 (8 Andreas, 2 Andres, 1 Anders). Saa følger *Laurentius*, overvejende i typiske danske Former: 3 Lorenz, 4 Laust, 1 Laurids, 1 Lars, 1 Las, i alt 10 Gange, og *Jakobus*, ligeledes 10 Gange (5 Jacob, 3 Jep, 2 Jeppe). Derefter kommer 6 Søren (Severin), 3 Jørgen + 1 Georg, 2 Thomas, 2 Rasmus, 2 Mads, 2 Markus, 2 Knud. Kun een Gang opdukker i Løbet af de 120 Aar følgende Helgennavne og bibelske Navne: Paul, Morten, Stephan, Samuel, Zacharias, Urban, Gregers, Franz, Oluf.

Over for disse 141 Helgennavne findes der kun 10 andre: 2 Friedrich + 1 Frerk, 2 Erich, 1 Henrich, 1 Henning, 1 Iver, 1 Momme, 1 Lütje, De sidste to vidner om Sognets nære Naboskab til det frisiske Omraade.

Som man ser, er det Mandsnavnene Niels og Jens, der er de hyppig-

ste i Ubjerg Sogn Følgen deraf blev, at Nielsen og Jensen blev de hyppigste Slægtsnavne. Da jeg for 30 Aar siden kom til Ubjerg Sogn, var det mig paafaldende, at saa mange hed Nielsen og Jensen, medens jeg hjemme fra Felsted Sogn var vant til, at Hans og Peter, Hansen og Petersen dominerede.

Kvindenavnene viser det samme Billede af visse Helgennavnets Overvægt, alle i udpræget danske Former: 28 Anna, 16 Kirsten + 9 Christina, 17 Metta + 4 Margretha, 18 Maren, 9 Karen + 8 Cathrina, 7 Maria, 5 Ellen o. s. v. Alle gamle nordiske Pigenavne er forsvundne med Undtagelse af Ingeborg (Inger) (9 Gange) og Bodil (Bodel, Bohl, Botilla) (6 Gange). Udpræget tyske Navne forekommer slet ikke, derimod træffer man de frisiske Navne Heilwig og Momcke, hvert een Gang.

Næsten alle Mænd fører i Tidsrummet 1730—1850 kun *eet* Fornavn. Det er betegnende, at det første *Dobbeltnavn* i Ubjerg Sogn, der dukker op 1780, er Johann Hinrich, altsaa tydeligt nok tilhører en Mand, der er fremmed i Sognet, indvandret sydfra. De næste Dobbeltnavne forekommer først efter 1800: Christian Peter 1807, Niels Matthias 1811, Jens Kristian 1830, Hans Erich 1832, Georg Andreas 1842, Jens Kristian 1845 og 1848, Lorenz Christian 1848. Andre Dobbeltnavne findes ikke i Fortegnelsen. Man lægger Mærke til, at de senere saa yndede Forbindelser Hans Peter og Jens Peter slet ikke findes i dette Sogn før 1850; de har heller ikke senere været saa yndet i dette Sogn som i andre.

Lidt anderledes stiller det sig med *Kvindenavnene*. Navneforbindelser forekommer her overalt tidligere. I Ubjerg Sogn vies den første Anna Maria 1736, og Navnet forekommer derefter hele Perioden igennem, i alt 6 Gange. Det næste Dobbeltnavn er Anna Cathrina 1748 og derefter endnu 6 Gange, Cathrina Maria møder vi 1764 og derefter endnu 3 Gange, Hanna Maria 1767. Metta Maria bliver derefter Modenavn: alle tre unge Piger, der staar Brud i Ubjerg Kirke i Aaret 1794, hedder Metta Maria! Efter Aarhundredskiftet bliver det *Regelen*, at Pigerne har to Navne, men S sammensætningen viser, at man som oftest kun bruger det første Navn, i Modsætning f. Eks. til Als, hvor Kvinderne indtil vore Dage kaldtes Mett-Katrin, Stin-Maj, Ann-Maj-Gret o. s. v. S sammensætninger fra Ubjerg Sogn som Marien Margrethe, Lena Cathrine, Johanna Cathrina o. s. v. viser, at det andet Navn kun er Pynt og ikke er beregnet til at bruges i daglig Omgang.

Henimod 1800 indvandrede fra Frankrig Kvindenavne, der afledtes af Mandsnavne, hvad man ikke havde kendt før: Caroline, Henriette, Charlotte o. s. v. I et Landsogn som Ubjerg er disse Navne Sjældenheder. Bortset fra en Hanna Maria 1767 og en Johanna Cathrina 1810 forekommer kun følgende to: Petrine 1839 og Caroline 1843. Den sidste hedder til Gen-

gæld Caroline Adolphine Johanne, men hun er ogsaa opkaldt efter sin Morbror, Præsten i Sognet Carl Adolph Johannes Schmidt († 1840).

Naar der indledende er sagt, at Navne er nationale Visitkort, gælder dette naturligvis fortrinsvis *Slægtsnavnene*. Faste Slægtsnavne er der i Slesvig først Tale om efter 1771. Det er vel unødvendigt at sige, at Slægtsnavnene i Ubjerg Sogn i denne Periode alle er danske, og næsten alle ender paa -sen.

SLÆGTSNAVNE I UBJERG SOGN

AF CL. ESKILDSEN

Hvorledes det lille Grænsesogn Ubjerg er sammensat med Hensyn til Afstamning, viser Slægtsnavnene.

A. Slægtsnavne 1543

Gaardmandsklassens Navne for 400 Aar siden ses af Fortegnelsen i *Tyvende-Penninge-Skattelisten fra 1543*. Navnene er følgende:

Ubjerg: Jacob Feddersen, Tage Bonsen, Bane Bonsen, Peter Bosen, Hollef Bosen, Anders Mennicksen, Nis Bosen, Jens Hunsens Søn, Ebbe Negelsen.

Bremsbøl: Peter Tadesen, Crystern Ketelsen, Bendi Tadesen, Jan Maxen, Tade Petersens Arvinger, Peter Ludtsen.

Sød: Hans Laurensen, Jep Moltsen, Jens Artzen, Michel Persen, Fedder Jacobsen, Hans Jensen, Tort Petersen og hans Søskende, Bo Nissen, Per Svens Kone, Louve Andersen, Laurens Bosen, Kaye Esches, Mats Jessen, Hans Petersen, Nis Grunhouet og hans Søn, Crystern Bosen, Jap Momsen, Ebbe Andersen, Hans Brodde, Laurens Petersen, Herle Bosen, Jacob Hansen, Bonnick Schroder.

B. Slægtsnavne 1934

Folketingsvalglisten for 1933—34 indeholdt Navnene paa 233 valgberettigede Personer. I den følgende Liste er Antallet af Personer af hvert Navn føjet til Navnet. Resultatet bliver følgende:

1. *Danske Navne*: Abild 2, Andersen 1, Andresen 5, Andreasen 2, Bertelsen 2, Bregnhøj 4, Bruhn 6, Callesen 1, Dethlefsen 1, Eskildsen 1, Gram 2, Hansen 12, Hausted 1, Henriksen 2, Jacobsen 2, Jensen 19, Jessen 2, Johannsen 3, Jørgensen 7, Jürgensen 5, Kristensen 2, Larsen 1, Lassen 1, Lautrup 2, Lorenzen 8, Lønborg 1, Madsen 2, Matzen 5, Martensen 6, Mathiesen 2, Michelsen 2, Mylin 2, Nielsen 12, Nissen 4, Ottsen 1, Paulsen 1, Poulsen 1, Petersen 18, Rammer 2, Rasch 2, Schau 2, Smidt 2, Sund 2, Sø-

rensen 6, Toft 2, Tygsen 2, Wind 2, Wollesen 4, Wolf 1, tilsammen 179 danske Navne. — Naar Navne som Rasch, Schau og Wolf er regnet som gode danske Navne, er det, fordi det er bevisligt, at der her kun er Tale om Fortyskninger af danske Navne.

2. *Danske eller frisiske Navne:* Boysen 2, Carstensen 5, Fries (Friis) 6, tilsammen 13 Navne.

3. *Frisiske Navne:* Bahnsen 5, Feddersen 10, Paysen 2, Pørksen 3, tilsammen 20 Navne.

4. *Tyske Navne:* v. Eitzen 3, Schmidtsdorf 2, Schultz 1, Specht 6, Rathje (plattysk) 1, tilsammen 13 Navne.

5. *Masuriske Navne:* Gasenzer 2, tilsammen 2.

6. *Franske Navne:* de Lorent 2, tilsammen 2.

7. *Tvivlsomt:* Angel (vistnok dansk) 2, Negendahl (dansk? svensk? plattysk?) 2, tilsammen 2.

Udregnet i Procent fremkommer følgende Tal: af dansk Rod 76,8 Procent, dansk eller frisisk 5,6 Procent, frisisk 8,6 Procent, tysk 5,6 Procent, andre 1,7 Procent, tvivlsomt 1,7 Procent, tilsammen 100 Procent.

Interessant er det at sammenligne den *politiske Indstilling* med disse Tal. Ved Sogneraadsvalet i 1933 blev der afgivet 89 danske og 89 tyske Stemmer, altsaa 50 Procent til hver Side. Dertil maa dog bemærkes, at ca. 10 tysksindede Vælgere har stemt paa den danske Liste, saa Misforholdet mellem Afstemning og Sindelag er endnu stærkere, end disse Tal giver Udtryk for.

OPLYSNINGER OM UBJERG SOGN

---

1. »*Sønderjydske Maanedsskrift*« har tidligere bragt følgende Meddelelser fra Ubjerg Sogn:

Arealudnyttelse I 38, Valgresultater VIII 102 og IX 93, Mindretalskoler II 38, Sæd og Skik IV 8 ff., Begravelsesskikke (deriblandt om det interessante »Ligklædhøtte«) I 77 ff., Persblus II 53 f. og VII 191 f., Pershøtte II 54, Midsommerkost II 69 f., 91, Høstning med Segl I 47, Sagn og Tidsbilleder II 15, III 112, IV 175, Folketro og Overtro II 61 f., 78 f., 94, 110, III 111, IV 32, 176, V 78, Folkeraad II 143, 165 ff., Remser I 63, 174, II 15, 94, 109, III 37, 176, IX 80, Ordsprog og Sejer II 95, III 11, 30.

2. »*Die Heimat*« har bragt følgende Meddelelser: L. Andresen: Zu den Sagen vom Stein vor Seth, 1923, S. 96,

L. Andresen: Christine Jensen fra Sæd henrettes 1721, 1928, S. 68.
H. Matthiesen: Lorenz Holm Andersen, 1924, S. 51.

3. Om *Havebrug og Fragtkørsel i Sæd* findes udførlige Oplysninger i »Schl. Holst. Prov. Berichte« 1796, 283 ff. og i Petersen: Wanderungen durch Nordfriesland S. 453 f.

4. Om *Persaften* i Ubjerg Sogn fortæller C. B. i »Sl. Søndagsblad« 12. 3. 1923.

5. Om *Fattigvæsnet* i Ubjerg c. 1820 findes Oplysninger i »Schr. d. Schl.-Holst. patriot. Gesellsch.« I, Hæfte II og III, Altona 1818.

6. Om *Stormfloden 1615* (da der druknede 11 Personer i Sæd) meddeler Louis Bobé i Sdj. Aarb. 1905, S. 15.

7. Om *Stemningen i Sognet 1864* se Axel Linvald i Stemninger og Tilstande i Sønderjylland ved Krigens Udbrud 1864, S. 15.

8. Paa Grundlag af Præstearkivet og Kirkebøgerne (nu opbevaret i det sønderjydske Landsarkiv) er der c. 1900 af Pastor Jessen udarbejdet en »*Gemeindechronik*«, der opbevares i Præstegaarden. For Tilladelse til Benyttelse af denne ved Forarbejderne til dette Særhæfte takker jeg Hr. Pastor Jacobsen.

CL. E.

Af dette Særhæfte stilles der gratis Læsesæt til Raadighed for Sognets Skoler.

HENNESSY

Navnet der har gjort

COGNAC berømt

HANS JUST - København

"King George IV"
Old Scotch Whisky

Hans Just - København

A/S GRØN & WITZKE

Kongens Nytorv 6

**ASSURANCE-
KONTORER**

Telefon C. 9316

Maizena

BUDDINGPULVER

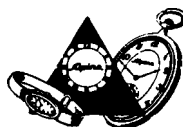
BAGEPULVER

Argo

LÆSKEDRIKKE

A/S MAIZENA-COMPAGNIET

Holmens Kanal 9 — København

Alpina

Schweitzer - Präzisionsuhren

CARL JONSÉN

(F. O. Carlssons Eft.)

Kgl. svensk Hofleverandør.
Amagervej 31. Telf. Byen 7754
København.

GASVÆRKS OVNE
GASVÆRKSANLÆG

Kragh-Müller & Andersen

Sigurd Krøyers Eft.

Ingeniører

København V.

Telefon Byen 7629 - Telegram-Adr.: Kragand.

Vestre Boulevard 2 A.

AUGUST THOMSENS ENKE

Tlf. Palæ 1188

Sct. Annæ Plads 11

København

Juveler, Guld- og Sølvvarer

25 og 40 Aars Veteranjuvel. Ex-Mesterstjerner i Guld og Sølv til billigste Priser.

Jubilæumsgaver.

Livsforsikrings-Aktieselskabet **„Utrecht“**

(Holland)

Direktion for Danmark: Raadhuspladsen 2 og 4, København K.

For Aarene 1925-32 er de til Bonus berettigede Forsikringer forhøjet med 8 % af Forsikringssummen.

Hedegaard Broch

FREDERIKSBERG ALLÉ 41 - KØBENHAVN V.

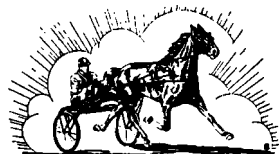
Telefoner 4418 & 10519

Eneforhandling af Portland Cement og „Incor“

Lager og Kontor i Gasværkshavnen — Telf. Byen 6882

Støt dansk Industri

Charlottenlund
Travbane.

Løbedage i Maj
den 16-21-24-27 og 31
Alle Dage Kl. 4.

Naar De er i
KØBENHAVN
saa kør kun med

TAXA

Hugo Dorph
Taastrup

Telefoner: 2 - 77 & 333

Drengkonfektionsfabrik

F. L. Smidth & Co. ^{A/S}

Ingeniører og Maskinfabrikanter,

København K.

Vestergade 33

Aktieselskabet Svendborg Øxenbjerg DAMPMØLLE.

Telegr. Adr. Øxenbjergmølle

Telef. Nr. 11 & 611

Statstelef. Nr. 25.

Svendborg.

STATSANERKENDT

STATSKONTROLLERET

ANDELS-PENSIONSFØRENINGEN

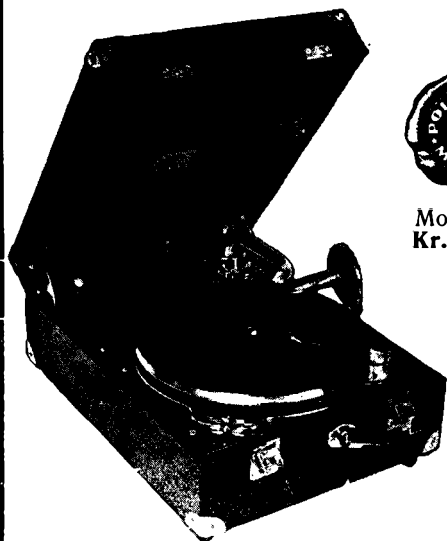
(gensidigt Pensionsforsikringsselskab)

Telf. Cent al 2728

Rosenørnsallé 1. Kbhvn. V.

+

Kollektive Pensionsforsikringer

Model 30
Kr. 115.—

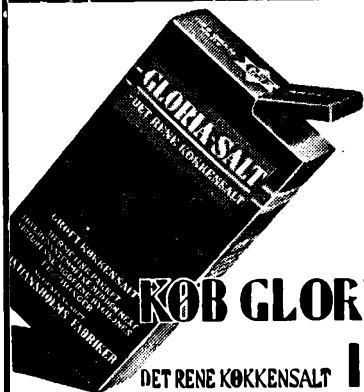
Den bedste Ven!

Den er elegant,
moderne skabt,
af det bedste Materiale
og altid driftssikker.

Dens Klang er stor og skøn

Hør den hos Deres Musikhandler.

P O L Y P H O N

**KØB GLORIA SALT
I PAKKER**
DET RENE KØKKENSALT

Aktieselskabet

Nordisk Simplex

København

Hans Pedersen & Co.

Grundlagt 1836

Østergade 16

København

Import af Kul og Koks

Telefon Central 735

RIBE STAMPEMØLLE

G. HUSTED CHRISTENSEN

Trælast - Bygningsartikler - Korn og Foderstoffer
Telf. 20 og 320 Kunstgødning - Brændsel RIBE

Anders Lervad & Søn

Askov pr. Vejen

Fabrikation af: Haand- og Kunstvæve med alt Tilbehør, Høvlebænke og Værktøj til Sløjf og Husflid. - Bogbinderværktøj. - Kurvemager-værktøj. - Alt i prima Kvalitet med fuld Garanti og til billigste Priser. Priser paa Forlangende.

GRAM

for ethvert Formaal.

Brødrene Gram A/S

KOLEANLÆG VOJENS.

Holsted Spare- & Laanekasse.

Kontortid: Holsted By 10-12 Fm., 2-5,30 Eftm.
Holsted St. Tirsdag, Onsdag og Fredag Fm. 10-12
Føvling hver Torsdag Fm. 10-12.

Bramminge Efterskole.

Vinterskole: Novbr.-April Piger og Dreng 14-19 Aar
Sommerkole: Maj-Oktober for Piger 14-19 Aar

Alm. Skolefag med Sprog (spec. Engelsk) Maskinskrivning, St. nografi og Musik, (Klaver, Orgel, Violon) Praktiske Fag, Sløjf, Husholdning, Haandarbejde, Vævning og Friidsarbejde (Maling Tarso m. m.) Oplysning om Understøttelse og Friplads ydes gerne og Skolen sendes. Forstander K. Damm.

De kan selv regne det ud!

Selvvelgelig bør et Gulvtæppe være af ulden Stof. - De sønderjydske Gulvløbere er at en vpperlig Beskaffenhed, idet Ulden gør Tæppet blødere at træde paa, stærkere i Brøg samt skyer Støvet. Vi kan tilbyde Dem en meget slidstærk Kvalitet og nævner her nogle Pris-eksempler paa 3 Størrelser:

380/270 . . . Kr. 81.00
430/360 . . . " 123.00
480/360 . . . " 137.00

I de nævnte Priser er beregnet Opmaalning, Sammenstyning, Paalegning og Underlag af sver Gulvpap. Det er et enestaaende Tilbud.

Kjøbenhavns Tæppelager,
Frederiksborggade 34.

Andelsselskabet
Odense
Eksportslagteri
ODENSE

Gummistøvler

HANDELSBANKEN I TØNDER

Filjal af A/S Kjøbenhavns Handelsbank
Kontortid 10-12 og 2-4 - Lørdag 9-12½
TØNDER

NEW DEPARTURE FRIHJULSNAV

BEDST

BILLIGST

Eriksen & Christensen A/S

Korn & Foderstoffer
ESBJERG
Telf. 1500

Forlang **Gulvtæpper**
fra
Sønderjydske Tæppefabrik
A. R. KJÆRBY
Højer

Esbjerg
Jernstøberi & Maskinfabrik
Jensen & Olsen
Esbjerg
Telf. 31

Munkesten
Kirketagsten
Gulvsten
til Kirker leveres i prima Varer
af **HANS LARSEN & SØN**
Ladby Teglværk Næstved 194

Vejen Sparekasse.

Kontortid 10-12 og 2-4.

VEJEN.

^A/_S Det Nordiske
Kamgarnspinderi,
Sønderborg.

Als Husholdningskole

Sønderborg.
5 og 2 Mdrs. Kursus begynder 4. Novbr
3 Maaneders Kursus begynder 6. Januar.
Amsunderstøttelse kan søges.
Plan sendes Johanne Hansen.

Nordisk Tricotagefabrik

H. Chr. Mørck.
Damestrømper. Herresokker
Jumpers Veste
HADERSLEV

Ribe

Radiatorer

Kolding Eksportslagteri

Telf. 1657

KOLDING

Frk. Ravn

Væveskole
VEUM
Askov pr. Vejen

Væveskolen „Askovhus“

Indeh.: Paula Trock & HennyBaumann
Statsanerkendt teknisk Skole med 6 Maaneders Kursus, samt 2-arrige Kursus for Lærende- og Erhvervsuddannelse.
Forlang Prospekt Til: Askov Nr. 31

Ladelund Landbrugs- og Mælkeriskole.

Brørup St.

5 Mdrs. Landbrugskursus Nov. - Marts
9 — do Nov. - Juli
8 — Mælkerikursus Septbr.-April
2 — Kontrolkursus Marts-April og Septbr.-Oktober.
Amsunderstøttelse søges inden 1. Juli og 1. Januar.
Skoleplan sendes. J. C Overgaard.

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab
ODENSE

Dansk Paramenthandel
K. F. U. M., Gøthersgade 115 A¹,
København K.
Kirke-Effekter, Tal til Kirketavler
Præstekjoler, Alter-Særkaik

Vestergade 28 TjØNDER
I. Kl. moderne Lejebiler til moderate Priser
DAG OG NAT
Telefon 397
K. M. SØRENSEN

KURSUS I BRODERI-TEKNIK

1. Hvidsøm - 2. Kulørt Broderi - 3. Sammentrækssyning
4. Udenlandske Syninger - 5. Guldbroderi - 6. Overføring

Undervisningen foregår paa Kunsthaandværkerskolen, Bredgade 66

Indmeldelse foregår hos
SELSKABET TIL HAANDARBEJDETS FREMME
Pilestræde 26, Central 6108, København - Udsalg af alle Arter Kunstabroderier
Pude- og Stolebetræk - Tæpper - Gørdiner - Allæg vore Udstillingslokaler et Besøg

Askov Møbelfabrik
pr. Vejen. Telf. Askov 48.
Spec.: Bondestole. Forlang dem hos Deres
Møbelhandler. (Salg fra Fabrikken finder
kun Sted til Møbelforretninger.

„BORREHUS“ HUSHOLDNINGSSKOLE
KOLDING (med Barneplejeafdeling)
Nye Kursus begynder 3. Novbr. og 3. Maj.
Amtsundestøttelse kan søges inden 1. Juli og 1. Januar.
Skoleplan og nærmere Oplysninger sendes.
Kirsten Simonsen.

Akts. Kulsyre & Tørisfabriken
UNION
København. Vesterport 284
Telefon Central 231

Marius Knudsens Efterf.
(R. Westergaard)
Sct. Jørgensgade 214 - Odense - Tlf. 247
ARTESISK BRØNDBORING

N. MIKKELSEN SØRENSEN
Murermester og Entreprenør
Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

DRIK
„JAGO“
KAFFE
SPIS
„PALMA“
MARGARINE

Vejen Trælasthan del A/s
leverer alt i Trælast, Krydsfiner, amerik. Eg „Insulite“
og andre Bygningsartikler
Eget Savværk, Pakkasefabrik, dansk Gran og Eg,
samt Stoletræ
VEJEN TRÆLASTHANDEL A/S **Telef. 47**

„IPSE“
SALATER

BRØRUP-VÆVEN.
Eneste danske Væv, der tilfredsstiller de mange Krav, der
stilles af Hjemmevæverskerne. - - - - Forlang Tilbud!
Pool Clausen, Brørup, ^{Leverandør til} Væveskolen Askovhus.

A/S **FAKSE KALKBRUD**
Frederiksholms Kanal 16 ^{Telefon Central 9123.}
GØDNINGSKALK
98 pCt. kulsur Kalk (alm. Latitude) i Varen, som
den leveres - ca 100 pCt. passerer 1 mm Sigte.

Dania Gasapparater

Frederiksholms Tegl- og Kalkværker.
Vesterbrogade 12. Telf. Central 282
København.

Støt
de senderjyske
Jndsamlinger

Hareskov Kuranstalt
pr. Bagsværd St. ved København. Tlf. Bagsværd 348
Kurlæge Axel Hansen.
Varme og medic. Bade, Massage og elektrisk Behandling (Lysbehandling s. m. Finsen), Diæt,
Stofskiftesygd., kron. Mave- og Tarmld., Gigt, Hjertesygdomme, Nervelig. etc. (ikke Sinds-
sygdom eller Tuberkulose). Rekonvalescens. Pris for Pension (Vær og Kost, Lys og
Varme) inkl. Kurafgift fra Kr. 10,00 pr. Døgn.

Prospektus sendes paa Forlangende.
Bemærk: Ikke Hareskov St., men Bagsværd St.